

Historia Slavorum Occidentis
2024, R. 14, nr 2 (41)
ISSN 2084-1213
DOI: 10.15804/hso240202

V RATISLAV VANÍČEK* (PRAHA)

Narzczona Dobrawa i nawracanie księcia Mieszka (aspekty genealogiczne, polityczne i transformacyjne)¹

Abstract: *The Bride Doubravka of Bohemia and the conversion of Prince Mieszko (the genealogical, political and transformational aspects)*

The marriage of Princess Doubravka to Prince Mieszko I is a specific example of acculturation in Central-Eastern Europe when Christianity came from Bohemia. It was striving to emancipate its own diocese, further east, to emerging Poland. The study first addresses the genealogical issues of Bolesław I the Brave's family and considers the identification of Doubravka's mother (Biagota?, Slavníkovi?). The impulse for the Christianisation of Poland was Prince Mieszko's defeat in 963; he needed military allies while a certain crisis of identity could have arisen („culture shock” – the disfavour of ethnic „daemons”). In his chronicle, Thietmar of Merseburg rather obscured the information about the marriage, through a certain bias against Mieszko, and especially towards his son Bolesław. The baptism took place before the diocese was established; it was a cultural transfer „from court to court”, from Prague to Poznań, perhaps due to the similarities between the Czech and Polish dynastic traditions. The goals of Mieszko's marriage were achieved in 967 (victory of the combined Polish-Bohemian army over Wichmann, birth of Mieszko's son Bolesław).

Keywords: Genealogy of the Přemyslids; Biagota; Doubravka; war of 963; crisis of pagan identity; baptism of Mieszko; war of 967

* Doc. PhDr., Ph.D., České vysoké učení technické v Praze, Fakulty stavební, Thákurova 2077/7, Dejvice, 160 00 Praha 6; e-mail: vanicek.vratislav@seznam.cz.

Artykuł nadesłany: 15 IV 2023; nadesłany po poprawkach: 1 X 2023; zaakceptowany: 20 XI 2023.

¹ Tłumaczenie artykułu *Nevěsta Dobrava a obrácení knížete Měška (genealogické, politické a transformační aspekty)* z czasopisma „Český časopis historický” 120 (2022), s. 307–334. Tekst został uzupełniony o wątki Biagoty, Emmy (aktualne badania numizmatyczne) oraz Młady, w niektórych miejscach został ograniczony.

Słowa kluczowe: genealogia Przemyślidów; Biagota; Dobrawa; wojna 963 r.; kryzys pogaństwa, chrzest Mieszka I; wojna 967 r.

Ślub księcia Mieszka z czeską księżniczką Dobrawą w 965 r. był w swoich konsekwencjach, według świadectwa ówczesnego kronikarza Widukinda z Korbei (925–cc. 973), niebywale ważnym wydarzeniem w Europie Środkowo-Wschodniej lat 60. X w. Kronikarz saski konkretnie opisuje jak dotąd bezprecedensowy sojusz militarny księcia czeskiego i polskiego (określenie „polski” używa się dopiero od czasów Bolesława Chrobrego), dzięki któremu żądny przygód wojownik i hrabia Wichman oraz grasujące wojska słowiańskie z terenów Pomorza zostali pokonani w 967 r.² Również o dwa pokolenia młodszy kronikarz saski Thietmar z Merseburga (975–1018), oceniając panowanie Ottona III, „jako wędrowny pielgrzym” wraca jeszcze do lat 60. X w., do korzeni nowej polskiej potęgi zagrażającej Rzeszy i opisuje przyjęcie chrztu przez księcia Mieszka pod wpływem jego niezwykle narzeczonej, której imię, jak przypomina, brzmi Bona, co oznacza „dobra”³.

Thietmar jednocześnie opowiada historię, prawdopodobnie krążącą wśród duchowieństwa saskiego, o przekonywaniu pogańskiego władcy przez chrześcijańską żonę, która jednak świadomie odstąpiła od przepisów kościelnych podczas jednego lub według niektórych trzech postów, aby zdobyć zaufanie męża. Szczególnie zarzucano jej niedotrzymanie wstrzemięźliwości od mięsa i „dręczenia ciała” podczas „wielkiego postu, który nastąpił po ich ślubie”; wiąże to się z negatywnym stosunkiem kronikarza do jej syna Bolesława Chrobrego, który pochodził z takiego związku. Thietmar jednak nie potępia działań Dobrawy, docenia jej wkład w wiarę i pobłażliwie ocenia późniejsze małżeństwo Mieszka z mniszką Odą (z jednego z głównych rodów hrabiów saskich)⁴.

² Widukindi monachi Corbeiensis *Rerum gestarum Saxoniarum libri tres*, Monumenta Germaniae Historica (MGH) SRG 60, Hannoverae 1935, lib. III, cap. 69, s. 143–145. Dziękuję prof. Petrowi Sommerowi za cenne uwagi dotyczące tekstu.

³ *Dobrawa enim Slavonice dicebatur, quod Teutonice Bona interpretatur*; Thietmari Merseburgensis *episcopi Chronicon*, MGH SRG n.s. 9, ed. R. Holtzmann, Berolini 1935, lib. IV, cap. 55, s. 195.

⁴ Thietmar najprawdopodobniej wybrał jeden fragment z szerszej historii podawanej tradycją ustną; jednocześnie, na co zwraca uwagę Edward Skibiński, kronikarz w porównaniu z obiema wysoko urodzonymi żonami przedstawia Mieszka jako osobę niegodną, ale w ramach sprzeciwu wobec jego „jeszcze gorszego” syna Bolesława Chrobrego; E. Skibiński, *Chrzest księcia Mieszka w źródłach historycznych*, *Museion Poloniae Maioris* 2 (2015), s. 13.

O istotnym związku chrztu Polski z naręczoną Dobrawą mówi również kronikarz z początku XII w., Gall Anonim (ok. 1115 r.)⁵. Jego narrację należy ponownie ocenić z punktu widzenia „ideologicznego”, ponieważ łączy ślub Dobrawy i rzekomo już wcześniejsze „przejrzenie na oczy” Mieszka z genezą pogańskiej (etnicznej) legendy piastowskiej, podobnej do legendy Przemyślidowskiej (genealogia mitycznych przodków)⁶, a Dobrawie przypisuje fundamentalną rolę etyczną. Dobrawa jako *benedicta femina* dokonuje przemiany pogańskiej dynastii Piastów i dopiero po chrzcie następuje zawarcie związku małżeńskiego. Narodziny Bolesława Chrobrego są zatem w jego dziele wydarzeniem wzorcowym. W Czechach coś jeszcze wiadano o Dobrawie, o czym dość niejasno pisał Kosmas (1045–1125) w związku z jej śmiercią (977)⁷.

O podsumowanie powyższych narracji, pochodzących z wysokiej jakości i stosunkowo wiarygodnych źródeł, pokusił się Jerzy Strzelczyk (cytuując minimalistyczne sformułowanie Piotra Bogdanowicza): „Chrzest Mieszka I pozostawał w związku z osobą jego żony Dąbrówki, i nastąpił on po przybyciu Dąbrówki do Polski”⁸.

Przyjęcie nowej wiary było jednak zasadniczym wydarzeniem dla krajów leżących na peryferiach chrześcijańskiego Zachodu. W ich porządek publiczny weszło nowe, nieznanne prawo, *inaudita lex*, przed przyjęciem którego, jak przypominają hagiografowie⁹, władcy często się wahali; znamienne dla okresu przewartościowań są obawy króla frankijskiego Chlodwiga, którego wojowniczy naród „barbarzyńskich” Franków latami kontrolował tereny ze starymi chrześcijańskimi miastami, świątyniami, biskupami¹⁰. Możemy rozważyć, czy również Mieszko się wahał lub

⁵ *Mescho... unam christianissima de Bohemia Dubraucam nomine in matrimonium requisivit*; Galli Anonymi *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum*, ed. K. Maleczyński, MPH, n.s. 2, Cracoviae 1952; lib. I, cap. 5–6, s. 15–16.

⁶ J. Banaszekiewicz, *Podanie o Piaście i Popielu*, Warszawa 1986.

⁷ *Obiit Dubrauca...*; *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, MGH SRG n.s. 2, ed. B. Bretholz, Berolini 1923, lib. I, cap. 27, s. 49. Oczywiście *Dubrawka* (Dąbrówka, Doubravka) to także słowo o wydźwięku pozytywnym (zdobnienie). Częste użycie słowa „dobry” w nazwach ukazane jest w skorowidzach do *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I* (805–1197), ed. G. Friedrich, Praga 1904/1907, np.: *rusticus Dobrac, ioculator Dobreta i miles Dobrogost de Bukouec*.

⁸ J. Strzelczyk, *Mieszko Pierwszy. Chrzest i początki Polski*, Poznań 2016, s. 120.

⁹ *Legenda Christiani, Vita et passio sancti Wenceslai et sanctae Ludmilae ave eius, Kristiánova legenda*, ed. J. Ludvíkovský, Prae 1978, s. 20; *legenda Est locus, S. Adalberti Pragensis episcopi martyris Vita prior*, ed. H. Karwasińska, Varsovia 1962, *redactio imperialis* (dalej jako *Vita prior*), cap. 28, s. 43.

¹⁰ M. Rouche, *Clovis*, Paris 1996, s. 262–274.

przynajmniej przeciągał radykalną przemianę, do której zmusiły go nie tylko wydarzenia, ale również ze względu na sytuację, jego narzeczona (w ramach „wypełniania międzynarodowych zobowiązań umownych”).

Tym bardziej należy przybliżyć osobowość i rolę księżnej Dobrawy. Jednak dla znacznej części badań jest paradoksalnie postacią dość nieokreśloną. Dlaczego właściwie Dobrawa przybyła na dwór pogańskiego Mieszka? Jaki prestiżowy i kulturowy „kapitał” wniosła swoją osobą? Na czym w sumie polegało „nawrócenie” księcia Mieszka? Jak ceremonia zaślubin była związana z procesem chrztu? Jaki wpływ na te wydarzenia miała Rzesza? O ile zescy autorzy podeszli do całego tematu w sposób ogólnikowy, choć daje on konkretne świadectwo pozycji Czech i Przemyslidów na obszarze Europy Środkowej, o tyle dla polskich badaczy chodzi o wyjaśnienie fundamentalnych punktów wyjścia polskiej tożsamości historycznej, początków chrześcijaństwa i państwowości. To wyjaśnia pewnego rodzaju emfaticzność i różnorodność poglądów zawartych w wielu pracach¹¹, ponieważ „niemal każde pokolenie badaczy stara się odpowiedzieć na pytanie, jakie były przyczyny i okoliczności przyjęcia chrztu przez władzę Polan”¹².

Obserwując dyskusję naukową, można dostrzec tendencję do separacji i dystansowania obu postaci, Dobrawy i Mieszka; podczas gdy Mieszko jest usytuowany w relacje, powiedzmy, *Realpolitik*, Dobrawa wchodzi w sferę mitów literackich. W sytuacji gdy udział Dobrawy w nowych badaniach często ogranicza się do jej nowomałżeńskiej strategii doprowadzenia męża do chrztu (motyw „namawiających kobiet”, *mulieres suadentes*)¹³, Mieszko rozwiązuje poważne sprawy związane z państwowością („wejście do Europy”)¹⁴. W niektórych artykułach czy monografiach na

¹¹ Zestawienie różnych hipotez i mitów przedstawia Dariusz Andrzej Sikorski, *Początki Kościoła w Polsce. Wybrane problemy*, Poznań 2012; tenże, *Kościół w Polsce za Mieszka I i Bolesława Chrobrego*, Poznań 2013.

¹² T. Jasiński, *Geneza i okoliczności chrztu Mieszka I w 966 roku*, *Museion Poloniae Maioris* 2 (2015), s. 25. Szerokich i interesujących wywodów polskich (ewentualnie niemieckich) autorów ze względu na zakres tematyczny niniejszego tekstu nie można w pełni zaprezentować.

¹³ J. Banaszkiewicz, *Dąbrówka „christianissima” i Mieszko poganin (Thietmari, IV, 55–56; Gall, I, 5–6)*, [w:] *Nihil superfluum esse*, red. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 85–93; G. Pac, *Kobiety w dynastii Piastów*, Toruń 2013 (Dobrawa, s. 39–82), s. 72; w szerszym ujęciu M. Homza, *Mulieres suadentes. Preswiedčajúce ženy*, Bratislava 2002.

¹⁴ Literatura często postrzega Mieszka zbyt statycznie, z innej perspektywy patrzył na pewno Mieszko w latach 60., a z innej po zdobyciu doświadczenia jako władca; o zmianie prestiżu pierwszych dwóch panujących Piastów z punktu widzenia strony saskiej wspomina Thietmar (lib. V, cap. 10).

temat chrztu Mieszka, Dobrawie poświęca się zaledwie jedno zdanie, jakby była nic nieznaczącą figurą na dyplomatycznej szachownicy Mieszka, który sam prowadził przemyślaną politykę kościelną.

Powrót Dobrawy na grunt *Realpolitik* oraz usytuowanie Mieszka w sferze naturalnej duchowości etnicznej będą wymagały głębszej analizy źródeł i ówczesnych realiów. Takie ujęcie nie wymaga jednak koncepcji formalnej „równości” obojga małżonków, ale gruntownego opisu samej sytuacji historycznej, jaka ukształtowała się w latach 60. X w. w Europie Środkowo-Wschodniej. Kobiety – żony i matki odgrywały ważną rolę chrystianizacyjną (nie był to tylko konstrukt hagiograficzny) w ramach dynastii narodowych także na Rusi Kijowskiej (księżna Olga, † 969)¹⁵ i na Węgrzech (księżna Sarolta, † 1008)¹⁶.

1. Pozycja rodzinna i rodowód kulturowy księżnej Dobrawy

Na niezwykle znaczenie pochodzenia „szlacheckiego” członków dynastii z Europy Środkowo-Wschodniej zwrócił ostatnio uwagę Zbigniew Dalewski¹⁷; ogólnie można powiedzieć, że opierało się ono na rodzimej charyzmie, predestynacji i konsensusie co do władzy¹⁸, a stopniowo wychodziło poza regionalne horyzonty i łączyło się z konwencjonalną siecią pokrewieństwa chrześcijańskich władców średniowiecznej Europy. W tych ponadplemiennych wymiarach pod koniec IX w. doszło również do wywyższenia rodu Przemyślidów; od księcia Borzywoja I i św. Ludmiły można więc prowadzić wyrazistą linię genealogiczną panującego rodu, który w dziele swojego członka Chrystiana retrospektywnie nawiązuje do mitycznego Przemysła Oracza i przyjęcia chrztu z rąk arcybiskupa Metodego na dworze księcia wielkomorawskiego Świętopelka¹⁹.

Genealogia rodu Przemyślidów nie jest oczywiście pełna. Do spornych kwestii należy małżeństwo Bolesława I, a więc i tożsamość matki księżnej Dobrawy. Ogólnie

¹⁵ Z nowszych publikacji V. Ryčka, *Knjahynja Ol'ha*, Kyjiv 2004; A.J. Karpov, *Knjaginja Ol'ga*, Moskwa 2009.

¹⁶ G. Györfly, *König Stephan der Heilige*, Budapest 1988, s. 57–60.

¹⁷ Z. Dalewski, *Modele władzy dynastycznej w Europie Środkowo-Wschodniej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa 2014.

¹⁸ V. Vaníček, *Sacrum dynastie Přemyslovců na počátku středověku (od Přemysla Oráče k svatému Václavu)*, *Historia Slavorum Occidentis* 2016, nr 2 (11), s. 30–63.

¹⁹ *Legenda Christiani*, s. 96–97; na temat legendy z nowszych publikacji D. Kalhous, *Legenda Christiani and Modern Historiography*, Leiden–New York 2015; W. Jasiński, *Legenda Krystiana: autentyk czy mistyfikacja?*, Poznań 2020.

można założyć, że Bolesław, jako młodszy brat, w czasie zabójstwa księcia Waclawa (28 IX 935) nie miał jeszcze prawowitej żony, a możliwość zawarcia zagranicznego małżeństwa chrześcijańskiego uniemożliwiał co najmniej do 950 r. jego opór czy też wrogość wobec króla Ottona I. Kronikarz Kosmas podaje, że w czasie zabójstwa Bolesławowi urodziło się „od wspaniałej żony wspaniałe dziecko”, które Bolesław obiecał Bogu i nazwał Strachkwaz²⁰. Informacja ta miała wyjaśnić pokutne imię syna księcia, późniejszego historiografa Chrystiana, jak zostało to prawdopodobnie przekazane w kapitule praskiej; Chrystian był jednak z pewnością młodszy, gdyż jako znacząca postać jest wspominany dopiero pod koniec lat 80.

Pewne rozwiązania w kwestii identyfikacji władców przynoszą badania numizmatyczne²¹. Nie tylko potwierdziły one tożsamość zachodniofrankońskiej królowej-wdowy Emmy jako ostatniej żony Bolesława II²². Czy mennictwo Sławnikowi-

²⁰ Cosmae Pragensis, lib. I, cap. 17, s. 36; D. Třeštk, *Přemyslovec Kristián*, Archeologické rozhledy 51 (1999), s. 602–613.

²¹ Najnowszy stan badań J. Lukas, J. Videman, *Počátky českého mincovnictví*, Praha 2021.

²² Na awersie jej denara znajduje się napis ENMA REGINA, na rewersie MELNIC CIVITAS; od początku zakładano jej szlacheckie pochodzie, zwłaszcza z Burgundii. Wolfgang Hahn, *BLAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA – einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen*, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 28/29 (1978–1979), s. 65–80, np. podawano, że Emma była siostrą Gizeli, żony księcia bawarskiego Henryka (a więc córką króla Burgundii Konrada oraz bratanicą jego siostry, cesarzówny Adelajdy). Pokrewieństwo to nie jest jednak udokumentowane; źródła numizmatyczne umożliwiły określić Emmę jako córkę Adelajdy (z pierwszego małżeństwa we Włoszech) i żonę zachodniofrankijskiego króla Lotara (†986). Świadczą o tym dopasowania z biciem monet w Dijon (ENMAPEIONA – Emma regina), gdzie wcześniej przebywała oraz list 988 r. (*Ego illa He., quondam Francorum regina... ducis Henr.*) o zamiarze, by zwrócić się o pomoc do księcia Henryka (*Die Briefsammlung Gerberts von Reims*, MGH *Briefe der deutschen Kaiserzeit* 2, hrsg. F. Weigle, Weimar 1966, nr 147, s. 173–174); ten najwyraźniej pośredniczył w małżeństwie ze swoim czeskim sojusznikiem; J. Hásková, *Emma regina in numismatic and historical sources*, [w:] *Proceedings of the 9th International Congress of Numismatics*, Luxemburg 1982, s. 794–797; P. Hilsch, *Zur Rolle von Herrscherinnen Emma regina in Frankreich und in Böhmen*, [w:] *Westmitteleuropa – Ostmitteleuropa. Festschrift für Ferdinand Seibt*, München 1992, s. 81–89; L. Polanský, *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, [w:] *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, Praha 2000, s. 27–48; D. Třeštk, *Ještě ke královně Emmě. Wolfenbüttelský rukopis Gumpoldovy legendy a Druhý život královniny Matyldy*, [w:] *Legendy Wolfenbüttelského rukopisu*, ed. J. Zachová, Praha 2010, s. 33–48. Kwestia jej dzieci z Bolesławem II nie została rozstrzygnięta, nie znamy nawet daty urodzenia Brzetysława I; Thietmari Merseburgensis, lib. V, cap. 23, s. 247; V. Vaníček, *Svatý Václav. Panovník a světec v raném středověku*, Praha–Litomyšl 2014, s. 199–211.

ców w miejscowościach Libice i Malín²³, ale również otworzyły dyskusję na temat imion innych żon władców czeskich, pojawiających się na monetach (teorie na temat imienia Adiwa zostały już zarzucone). W centrum zainteresowań znajdują się dwa rodzaje denarów, na których awersie widnieje napis BIAGOTACOIIX z krzyżem, a na rewersie BOLEZLAVS (bez „dux”). Pierwszy typ udokumentowany jest obecnie piętnastoma znalezionymi sztukami, nieco późniejszy typ drugi – siedmioma sztukami²⁴. Zakłada się, że drugie skrócone słowo oznacza *coniunx*, żona, a omawiana praska emisja pierwotnie zapowiadała ślub Bolesława z narzeczoną Biagotą (czasami odczytywana jako BLAGOTA)²⁵. Temat ten ostatnio w swych pracach rozwinęli Luboš Polanský oraz David Vrána²⁶. Dla nas istotna jest zarówno tożsamość Biagoty, jak i czas wybicia denara.

Zakładane niekiedy słowiańskie „bułgarskie” pochodzenie omawianej księżnej jest mało prawdopodobne, gdyż nie dysponujemy żadnymi śladami kontaktów politycznych z dalekimi Bałkanami²⁷, raczej są one możliwe z Chorwacją. Wezwanie księżnicz-

²³ S. Suchodolski, *Ikonografie monet Sobiesława Sławnikowica*, Wiadomości Numizmatyczne 50 (2006), s. 127–146; L. Polanský, *Interpretace opisů na denárech spojovaných s biskupem Vojtěchem*, Antiqua Cuthna 3 (2014), s. 91–111.

²⁴ J. Lukas, J. Videman, *Počátky*, Praha 2021; typ V.a1, s. 142–143; typ VI.a1, s. 144 (typy Cach 10, Cach 9).

²⁵ W. Hahn, *BLAGOTA*, s. 67, pierwotnie utożsamiał Biagotę z Emmą (z Burgundii); imię „Blagota” miała otrzymać już na dworze czeskim (jako słowiańskie), jednak po śmierci Bolesława II na monetach używała pierwotnego imienia. Ostatecznie jednak wykluczył ją jako żonę; W. Hahn, *Die Älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung*, [w:] *Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. B. Paszkiewicz, Warszawa 2002, s. 379–392, i na podstawie wykonanej przez siebie fotografii (s. 386) proponuje odczytywać drugie słowo na awersie jako CODVX, w znaczeniu *conduxit*, dzierżawiony. Miało to wyeliminować problemy ze znalezieniem księżnej żony, Biagota byłaby „dzierżawcą monety”; wobec tego sprzeciw J. Lukas, J. Videman, *Počátky*, s. 124, przyp. 292. Literka D jest jednak na denarach zawsze wyraźna (często właśnie *dux*), ale w całej linii obu typów wybić z Biagotą nie można go w danym miejscu odnaleźć (w poprzednich rozdziałach nie zauważył go ani W. Hahn, zob. jego rysunki „Komb. XXIX, XX”, s. 389). Pytania o tożsamość Biagoty, w odróżnieniu od Emmy, pozostają stale bez odpowiedzi.

²⁶ L. Polanský, *Úvahy nad původem a vztahem české kněžny Biagoty k Přemyslovcům*, [w:] *Genealogia ac heraldica Bohemica. Sborník příspěvků*, Praha 2002, s. 41–53; D. Vrána, *Příspěvek k otázce původu manželky Boleslava I.*, [w:] *Ecclesia docta. Společensví ducha a umění*, Praha 2016, s. 95–104.

²⁷ Udokumentowane są towary z Czech i Węgier (srebro i konie) oferowane w Perejasławiu, dokąd chciał w 969 r. przenieść swoją siedzibę książę Światosław, czyli na daleki szlak handlowy; *Povest' vremennykh let po lavrent'evskoj letopisi 1377 g.*, Sankt-Peterburg 1996, s. 32.

ki z Kijowa mimo kontaktów handlowych i być może kulturowych²⁸ wydaje się mieć związek z okresem przed 1000 r. (dwie Czeszki w grupie wybranych żon księcia Włodzimierza nie były najwyraźniej córkami książęcymi). Bardziej prawdopodobna zdaje się teoria Herberta Ludata, że chodzi o imię niemieckie (*Bia-gota*, może w znaczeniu Dobra Pszczoła), pochodzące z kręgów elit saskich²⁹; jedna z sióstr królowej Matyldy (matki Ottona I) nazywała się Bia i była żoną hrabiego Wichmana Starszego. „Nasza” *Bia-gota* pochodziłaby zatem z warstwy *consanguineorum regis* (spokrewnionych z dynastią saską), jak późniejsza, druga żona księcia Mieszka, Oda.

Badacze jednak zajmują się i drugim zasadniczym pytaniem: kto tak naprawdę był mężem księżnej Biagoty, książę Bolesław I czy jego syn Bolesław II? Czy Biagotę można uznać za matkę przyszłej polskiej księżny Dobrawy, czy za jej szwagierkę? Zależy to od oszacowanej datacji wspomnianych ślubnych denarów, ale wszystko wskazuje na fakt, że Dobrawa nie była jej córką.

O ile wcześniej zakładano, że w trakcie pobytu podróżnika Ibrahima ibn Jakuba w Pradze (ok. 965–966) krążyły tylko pierwsze emisje czeskich denarów³⁰, a Biagota byłaby wówczas żoną podstarzałego już Bolesława I, o tyle nowe analizy i fala znalezisk monet (z lat 50. denary bawarskie)³¹ datują pierwsze czeskie denary na początek lat 70. X w.³² Denary z napisem „Biagota” zostały pierwszy raz wybite na przełomie lat 972–973³³; mężem tajemniczej Biagoty byłby Bolesław II.

Powstaje jednak pytanie, czy denar z Biagotą można oznaczyć jako ślubny; Bolesław II rozpoczął wtedy swoje panowanie, ale ze szlacheckiego małżeństwa miał

²⁸ Z nowszych publikacji E. Bláhová, *Literární vztahy Sázavy a Kyjevské Rusi*, [w:] *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*, red. P. Sommer, Praha 2006, s. 219–234; V. Vaníček, *Křesťanský slovanský historismus v zemích středovýchodní Evropy (Čechy, Kyjevská Rus, Polsko) v raném středověku (10.–12. století)*, [w:] *Bolchovitinskij ščoričnik*, Kyjiv 2020, s. 5–34.

²⁹ H. Ludat, *Böhmen und die Anfänge Ottos I.*, [w:] *Politik, Gesellschaft, Geschichtsschreibung. Giessener Festgabe für František Graus*, red. H. Ludat, R.Ch. Schwinger, Köln–Wien 1982, s. 157–158; G. Althoff, *Adels- und Königsfamilien im Spiegel ihrer Memorialüberlieferung. Studien zum Totengedanken der Billunger und Ottonen*, München 1984.

³⁰ *Zpráva o Slovanech Ibrahíma ibn Já'kúba*, Magnae Moravise fontes historici, III: *Diplomata, epistolae, textus historici varii*, Praha 2011, s. 369–370; Z. Petráň, *Jaké mince vlastně viděl na pražském tržišti Ibrahím ibn Já'kúb?*, [w:] *Dějiny ve věku nejistot*, Praha 2003, s. 209–219.

³¹ J. Lukas, J. Videman, *Počátky*, s. 47 (mapa znalezisk).

³² W. Hahn, *Herzog Heinrich II. von Bayern und die Anfänge des böhmischen Münzenprägung*, *Wiadomości Numizmatyczne* 21 (1977), s. 162–167; S. Suchodolski, *Spór o początki mennictwa w Czechach i w Polsce*, *Wiadomości Numizmatyczne* 42 (1998), s. 5–20.

³³ J. Lukas, J. Videman, *Počátky*, s. 110.

już dwóch synów (Wacława i Bolesława), którzy urodzili się prawdopodobnie przed rokiem 970³⁴. Biagota jest właściwie upamiętniona na dwóch rodzajach denarów jako żona, a nie jako narzczona³⁵.

Trudno jednak dokładniej sklasyfikować ród Biagoty. D. Vrána argumentuje powiązanie rodu Przemyślidów z Ekkhardami, najprawdopodobniej poboczną linią Ottonów, kilkoma wskazówkami. Mianowanie opata z Nienburga Ekkharda na mocy decyzji cesarza Henryka II³⁶ w 1017 r. czwartym biskupem praskim, prawdopodobnie po uzgodnieniu z czeskim księciem, jawi się dość niezwykle. Pokrewieństwo Przemyślidów z saską elitą byłoby w tej sytuacji wyrażone ówczesną solidarnością w postaci sprawowania ważnych urzędów kościelnych. Wśród Ekkhardów brakuje typowych dla Ottonów imion męskich, pozostają natomiast imiona żeńskie (np. Matyllda). W nowym zestawieniu badaczki Gabrielle Rupp imię Bia jednak nie znajdujemy³⁷.

W przypadku księżnej Dobrawy zakładamy, że wyszła za Mieszka I nie jako bardzo młoda dziewczyna, ponieważ mniej więcej w tym samym czasie dorosła była już jej siostra Mlada³⁸, która prawdopodobnie w 967 r. odbyła podróż do papieskiego Rzymu. Samo imię Mlada jest często uważane za oznaczenie rodowe młodszej siostry. Była ona niewątpliwie wykształconą osobą; książe Bolesław I wysłał ją z prośbą o zatwierdzenie planu ustanowienia biskupstwa przy katedrze św. Wita i klasztoru żeńskiego przy bazylice św. Jerzego w Pradze; papież Jan XIII zatwierdził te plany i sam konsekrował Mladę na pierwszą przełożoną, nadając jej imię Maria³⁹. Władca czeski najwyraźniej zareagował tutaj na budowę magdeburgskiej prowincji kościelnej w swoim sąsiedztwie (synod wielkanocny w Rawennie w 967 r.).

³⁴ Najpóźniej w tym okresie musiał urodzić się prawowity syn Bolesława II, jego następcą Bolesław III. Już w 1003 r. udokumentowano ślub jego córki z członkiem rodu Wrszowców; ich imiona są nam nieznane; Thietmari Merseburgensis, lib. V, cap. 29, s. 255.

³⁵ Można również wskazać na późniejszą niezwykłą monetę denara, związaną z wyniesieniem królewskim Władysława II (I) w 1158 r. Na tzw. denarze koronacyjnym C 601 widnieje napis REX VVLADISLVS na awersie i IVDITA REGINA (Królowa Judyta) na rewersie; L. Polanský, M. Mašek, *Ikongrafie ražeb a stručný přehled mincovnictví Vladislava II.*, [w:] *Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu*, Praha 2009, s. 19–20.

³⁶ Thietmari Merseburgensis, lib. VII, cap. 65, s. 478.

³⁷ G. Rupp, *Die Ekkehardiner, Markgrafen von Meißen, und ihre Beziehung zum Reich und zu den Piasten*, Frankfurt am Main 1996.

³⁸ V. Ryněš, *Mlada Přemyslovna*, Praha 1944; P. Kubín, *Princezna Mlada. Prapráteta abatyše Anežky*, [w:] *Šedm přemyslovských kultů*, Praha 2011, s. 151–160; R. Modráková, *Knižní kultura kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě*, Praha 2022.

³⁹ Cosmae Pragensis, lib. I, cap. 12, s. 42–44.

Kronikarz Kosmas podaje, że *Dubrauca*, „jsouc již ženou pokročilého věku, když se vdala za polského knížete, sňala závoj (*peplum* – správněji »čepec«) ze své hlavy a vstaviła si na ni vínek panenský (*puellarem coronam*), což bylo veliké bláznovství od té ženy”⁴⁰. Oburzenie Kosmasa z powodu wianka panińskiego Dobrawy wydaje się nieco przesadzone. Mogła być wdową, ale rozważa się, czy przypadkiem nie zła mała pewnego rodzaju przysięgi duchowej; jej siostra Mlada niedługo po jej wyjeździe (ok. 967–968) została przeoryszą, może o tej funkcji myślano także dla Dobrawy. Edward Skibiński dalej przypomina, że Mieszko w kronice Kosmasa pojawia się w negatywnych konotacjach⁴¹; późniejsze małżeństwa Przemyślidów z Piastami są szanowane przez Kosmasa.

Zbyt podeszły wiek Dobrawy jawi się jako niemożliwy, biorąc pod uwagę wiek jej ojca (ur. ok. 915 r.)⁴²; najprawdopodobniej mogła wyjść za mąż mając niespełna trzydzieści lat. Datę jej narodzin moglibyśmy zatem umieścić ok. 938 r. (kiedy władza jej ojca była już skonsolidowana). Młodsze znane dzieci Bolesława I – Bolesław II, Mlada i Chrystian – urodziły się więc później; kwestią sporną jest identyfikacja nieznanego syna Bolesława I, który w 950 r. dowodził obroną zamku przeciwko wojskom Ottona I⁴³.

Szczególnym problemem jest data śmierci Bolesława I. Według kronikarza Kosmasa książę Bolesław „pozbył knížectví, bratrovou krví zle získané, spolu s životem” 15 VII 967 r.⁴⁴ Późniejsze annały (XIV w.), tzw. *Letopisy české (AB)* (Roczniki czeskie), podają, że „morderca świętego Wacława” zmarł w roku 972⁴⁵. Informacje zawarte w AB, dotyczące najstarszych dziejów Przemyślidów, są stosunkowo wiarygodne, natomiast szczegółowe i częściowo zweryfikowane dane Kosmasa mają charakter tradycji pisem-

⁴⁰ Cosmae Pragensis, lib. I, cap. 27, s. 49; czes. tłum. K. Hrdina, M. Bláhová, *Kosmova Kronika česká*, Praha 1975, s. 48; „[...] kiedy poślubiła księcia polskiego będąc już kobietą podeszłego wieku, zdjęła z swej głowy zawój (*peplum*, poprawnie czapka) i nałożyła paniński wianek (*puellarem coronam*), co było wielkim głupstwem tej kobiety”.

⁴¹ E. Skibiński, *Chrystian*, s. 19; w kwestii zamiany Mieszko – Bolesław Chrobry L. Reitinger, *Vratislav. První král Čechů*, Praha 2017, s. 311–313.

⁴² Opinii pojawiające się w publikacjach naukowych nie możemy tutaj dokładniej przedstawić; zarys opcji D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997, s. 449–476 (Aneks 1).

⁴³ Widukindi monachi, lib. III, cap. 8, s. 108.

⁴⁴ Cosmae Pragensis, lib. I, cap. 21, s. 41; tłum. *Kosmova Kronika česká*, również s. 41; [...] stracił razem z życiem księstwo krwią braterską występnie nabyte”.

⁴⁵ *Letopisy české, Fontes rerum Bohemicarum* (dalej: FRB) 2, Praha 1874, s. 381; dane według nich przejmują krótkie *Auctuarium Melicense*, MGH SS 9, 1851, s. 536.

nej⁴⁶. Na przykład Kosmas stwierdza dalej, że książę Bolesław II zmarł 2 II 999 r.⁴⁷ Jak wskazuje starsza literatura, rozbieżność z rokiem śmierci Bolesława I można wytłumaczyć błędem pisarskim już w modelu Kosmasa z XI w., którego zarys naśladował⁴⁸. We wspomnianej na wstępie relacji, w której Mieszko I prosił księcia czeskiego o pomoc wojskową (*gener enim ipsius erat...*), Widukind w zasadzie nie precyzuje⁴⁹, czy Mieszko we wrześniu 967 r. zwracał się do swojego teścia (Bolesława I), czy też do szwagra (Bolesława II)⁵⁰; nie wspomina jednak o ewentualnej zmianie na czeskim tronie. Można zatem powiedzieć, że Bolesław I zmarł w 972 r. i dożył sędziwego wieku około 60 lat, podobnie jak jego syn Bolesław II.

Wróćmy jednak do kwestii żony Bolesława I, a więc hipotetycznej matki księżnej Dobrawy. Herbert Ludat uważa, że już w pierwszej połowie X w. mogły mieć miejsce małżeństwa kobiet saskich w ramach polityki króla Henryka I Ptasznika po jego zwycięstwie nad księciem Waclawem w 929 r. Król ponoć miał znaleźć narieczoną nie tylko dla młodszego brata Waclawa, Bolesława (Ludat miał na myśli Biagotę), ale nawet dla mniej znanego ojca Sławnika⁵¹, czyli dziada św. Wojciecha⁵². Nigdzie jednak nie odnotowano podobnych dobrych stosunków dla tego etapu wzajemnych kontaktów – córki hrabiów saskich nie są żonami książąt obodryckich czy hawelańskich. Książęcy ród Hawelan, pokonany rok wcześniej, trafił cały do niewoli i stracił swoje ziemie. Syn Ptasznika, młody Otton (I), wybrał córkę księcia hawelańskiego tylko jako uwodzicielską (czy ekskluzywną) zdobycz, bez żadnych zamiarów poli-

⁴⁶ Z obszernej literatury o annalach D. Třeštík, *Die Anfänge der böhmischen Geschichtsschreibung. Die ältesten Prager Annalen*, Studia Źródłoznawcze 23 (1978), s. 1–37; D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, s. 99–116, 319–322; M. Matla-Kozłowska, *Qui a quo – wzajemne wpływy polskiego i czeskiego rocznikarstwa we wczesnym średniowieczu (X–XI w.)*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia 171, 2008, s. 67–89; A. Quéret-Podesta, *Annales Magdeburgenses Brevissimi. The Short Annales of Magdeburg and their Signification in the Discussion on the Genesis of Czech and Polish Annalistic Productions*, Olomouc 2016.

⁴⁷ *Cosmae Pragensis*, lib. I, cap. 33, s. 57.

⁴⁸ DCCCCLXVII zamiast DCCCCLXXII; D. Třeštík, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, Praha 1968, s. 62; wskazuje na to również kolejność zdarzeń opisanych w AB.

⁴⁹ Widukindi monachi, lib. III, cap. 69, s. 144; termin *gener* był wówczas używany w obu znaczeniach.

⁵⁰ V. Novotný, *České dějiny I/1*, Praha 1912, s. 576–577, 584–585; Z. Fiala, *Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým*, Sborník historický 9 (1962), s. 47–48; D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, s. 427.

⁵¹ Sławnika (*Zlaunic nomine*) wzmiankuje legenda *Vita prior (Est locus)*, cap. 1, s. 4.

⁵² H. Ludat, *Böhmen*, s. 158.

tycznych. Ponadto książę Waclaw w 929 r. nie został pokonany bezwarunkowo (jak upraszcza kronikarz Widukind, który skończył wówczas zaledwie pięć lat)⁵³, a wcześniejszy pokój odpowiadał obu stronom, zwłaszcza mając Węgrów za plecami; podobnie było w 950 r. (Otton I nie chciał ryzykować kolejnej walki z Czechami i roztropnie przerwał bitwę, jak podaje Widukind)⁵⁴; dodatkowo Waclaw, jako władca czeski, z trudem dałby zgodę na małżeństwa swoich ważnych poddanych, które podważałyby jego suwerenność („prestizową” żonę z Saksonii powinien przyjąć sam, ale z pewnością zanotowałyby to np. legenda Gumpolda).

Chociaż według kronikarza książę Bolesław I miał „wspaniałą” żonę, matkę Strachkwa-Chrystiana⁵⁵, nie oznacza to (jak zakładał H. Ludat), że ta (można by rzec) wyjątkowa (szlachetna) narzeczona pochodziła z niemieckiej rodziny hrabiowskiej. W końcu to członek takiej rodziny, hagiograf Bruno, znajomy Chrystiana, docenił matkę Wojciecha (Strzeżysławę) *ex genere Sclavorum erat nobilissima*⁵⁶. Nie miał jednak na myśli panującego rodu Przemyślidów; Dušan Třeštík udowodnił, że nie mogła być córką Wratysława I⁵⁷. W ówczesnych Czechach istniały jeszcze co najmniej dwie rodziny określane jako szlacheckie, ród nieznanego księcia kourymskiego (według późniejszej tradycji – Radslawa, przeciwnika księcia Waclawa; centrum „książęce” w Starej Kouřimi jest udokumentowane bogatymi pochówkami nad świętym jeziorem)⁵⁸ oraz ród libickich Sławnikowiców. Jednak w latach 50. X w. *urbs Kurim vocata, populosa dum erat*⁵⁹, dawniej zaludniony duży gród traci na znaczeniu, jest prawie opuszczony, a w regionie „środkowo-wschodnich Czech” na pierwszy plan wysuwają się grody Sławnikowiców, w których syn Sławnika, Sobiesław (wraz z biskupem Wojciechem) bije denary – rozległe Libice⁶⁰ i mniejsza miejscowość Malín.

⁵³ Bardziej wiarygodne informacje można odnaleźć w annałach południowoniemieckich; V. Vaníček, *Svatý Václav*, s. 111–112. Wojskom saksońsko-bawarskim nie udało się zdobyć Pragi jako strategicznego centrum kraju ani w 929, ani w 950, ani w 1041 r.

⁵⁴ Widukindi monachi, lib. III, cap. 8, s. 108.

⁵⁵ *Ex coniuge egregia*, Cosmae Pragensis, lib. I, cap. 17, s. 36.

⁵⁶ S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris Vita altera auctore Brunone Querfurtensi, ed. H. Karwasińska, Varsovia 1969, *redactio longior*, cap. 1, s. 3 (dalej jako *Vita altera*); incipit *Nascitur purpureus flos*.

⁵⁷ D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, s. 421–422.

⁵⁸ M. Šolle, *Stará Kouřim a projevy velkomoravské kultury v Čechách*, Praha 1966; N. Profantová, *Pohřebiště elity ve Staré Kouřimi (9.–10. století)*, [w:] *České země v raném středověku*, ed. P. Sommer, Praha 2006, s. 232–243.

⁵⁹ *Legenda Christiani*, s. 100.

⁶⁰ J. Mařík, *Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku*, Praha 2009.

Ziemie kontrolowane przez Sławnika Bruno określa jako *substantia integra*; ojciec św. Wojciecha był nie tylko *dominus terre*, ale jego ród *tangit reges linea sanguinis*, dotykał pokrewnej linii królów (tzn. Ludolfingów/Ottonów), a sam Sławnik ponoć z twarzy przypominał króla Henryka (I), jako jego *proximus nepos*⁶¹. Bruno umieścił więc ród Wojciecha na poziomie innych saskich hrabiów *consanguineorum regis*, na poziomie, do którego sam należał. Chociaż kwestia powiązań genealogicznych Sławnikowiców z niemieckimi rodami szlacheckimi jest bardzo specyficzna, nie możemy jej tutaj prześledzić⁶².

Matka Strachkwa-Chrystiana i prawdopodobnie także Dobrawy mogła więc pochodzić z rodu Sławnikowiców, na co wskazują inne wydarzenia. Przede wszystkim uroczyste zwrócenie się mnicha Chrystiana do biskupa Wojciecha we wstępie legendy waclawsko-ludmiłskiej: *pontifex inclite et nepos carissime*⁶³; termin *nepos* nie oznacza tutaj wnuka, ale kuzyna, bliskiego krewnego⁶⁴. O powiązaniach obu rodów świadczy także nominacja Sławnikowica Wojciecha na drugiego biskupa praskiego (choć istniały także inne powody). Syn Dobrawy, Bolesław Chrobry, okazywał wielką życzliwość wobec Sławnikowiców – Sobiesława, Wojciecha i Radzyna-Gaudentego, którzy znacząco przyczynili się do jego sukcesów; nie odczuwamy tutaj żadnego międzyrodowego dystansu⁶⁵. Oznaczałoby to, że Dobrawa poprzez małżeństwo z Mieszkiem przeniosła na Piastów aktualne albo przynajmniej starsze więzi rodowe ze Sławnikowicami.

Według nowszych ustaleń Jána Steinhübel awans panów z Libic wytłumaczyć można tym, że Sławnik był synem Bolesława I i otrzymał od niego do zarządzania duże tereny na wschód od Pragi, ewentualnie aż połowę Czech⁶⁶. Za matkę Sławnika i Bolesława II, jak również Chrystiana, Dobrawy czy Młady, uważa Adiwę, siostrę pierwszej żony Ottona I, udokumentowaną rzekomo na dwóch typach denarów

⁶¹ *Vita altera*, cap. 1, s. 3.

⁶² Pośrednikiem prawdopodobnie był ród Popponów – Babenbergów starszych z drugiej połowy IX w.; D. Borawska, *Mieszko I i Oda w gronie consanguineorum Ludolfingów*, [w:] *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*, t. 1, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1981, s. 11–39; D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, s. 422–425; V. Vaniček, *Svatý Václav*, s. 44–46.

⁶³ *Legenda Christiani*, s. 10.

⁶⁴ Np. w dokumencie z 27 VI 973 Otton II oznaczył kuzyna, księcia Henryka (II) jako *nepoti nostro*; MGH *Diplomata regum et imperatorum Germaniae*, Tomi II, Pars prior, Ottonis II. diplomata, nr 7, s. 53–54; u Kosmasa *nepotes* to kuzyni lub potomkowie.

⁶⁵ V. Vaniček, *Wuj Wojtek u kuzyna Bolka? Wokół prozopografii Sławnikowiców, Piastów i Przemyślidów w X wieku*, *Historia Slavorum Occidentis* 2019, nr 3 (22), s. 16–19.

⁶⁶ J. Steinhübel, *Malý příspěvek k slavníkovské otázce*, *Acta Historica Neosoliensia* 8 (2005), s. 257–273; szczegółowy wykład na temat wczesnych książąt: tenże, *Kapitoly z najstarších českých dejín, 531–1004*, Kraków 2012.

Bolesława. Jednak Gumpold, Chrystian czy Widukind musieliby coś wspominać o szwagrowskiej relacji między Ottonem i Bolesławem I. J. Steinhübel wspomina również o wypowiedzi hagiografa Bruna o tragedii na Libicach (28 IX 995). Bolesław II złożył Sobiesławowi fałszywą obietnicę pokoju, ponieważ Sobiesław, najstarszy syn Sławnika, mógłby jako Przemyślida zagrozić roszczeniom następczym jego synów, opierając się na zasadzie senioratu. Po odejściu sławnikowickich wojowników wykorzystał sytuację, by *occidat fratrem*⁶⁷. Można by było wykorzystać *fratres*⁶⁸, ponieważ w Libicach nie zamordowano Sobiesława jako rzekomego rywala, ale mniej ważnych *relictis domi quatuor fratres*⁶⁹. Chociaż Bruno przypomina, że *in eadem linea sanguinis* już najświętszego Waclawa zabił własny brat⁷⁰, ma na myśli raczej „zwyczaj” w linii praskiej.

Bliskie pokrewieństwo więc istniało, ale Bruno na pewno podając charakterystykę Sławnika, nie omieszkalby wspomnieć, że był bratem czeskiego księcia. Bruno w innym miejscu doprecyzowuje, iż „elokwentny człowiek i mnich Chrystian był rodzonym bratem” czeskiego władcy (*frater carnis domino terre fuit, Christianum monachum, virum eloquentem*)⁷¹. Oburzenie Bruna z powodu zbrodni pomiędzy krewnymi można raczej interpretować w ten sposób, że chodziło o kuzynów z linii żeńskiej. Również Kosmas nie przemilczałby ewentualnego pochodzenia św. Wojciecha z rodu Przemyślidów. W rzeczywistości w 995 r. w Libicach doszło do konfliktu pomiędzy rodami możnowładczymi, w który osłabiony Bolesław II celowo nie ingerował⁷².

Przemyślidów i Sławnikowiców łączy jednak jeszcze starsze pokrewieństwo ze św. Waclawem, na co biskupowi Wojciechowi zwraca uwagę Chrystian we wstępie do swojej legendy: *ex eodem tramite lineam propaginis trahitis*⁷³. Jak sformułowanie wyjaśnia Jaroslav Ludvíkovský⁷⁴, chodzi o luźniejszą więź dwóch rodów; genealogicznie według Chrystiana Sławnikowice są boczną linią wspólnego pierwotnego

⁶⁷ *Vita altera*, cap. 21, s. 27.

⁶⁸ W ten sposób cytuje J. Ludvíkovský, *Legenda Christiani*, s. 131; Karwasińska podaje tylko *fratrem*; *Acta sanctorum* – Aprilis 3, Bruxelles 1968, s. 194, *fratres*.

⁶⁹ *Vita altera*, cap. 21, s. 26.

⁷⁰ Tamże, cap. 21, s. 27.

⁷¹ Tamże, cap. 15, s. 17.

⁷² Nie można wprost powiedzieć, że „drużyna Przemyślidów zamordowała Sławnikowiców”, kiedy książęca elita wojskowa (wraz ze Sobiesławem) brała udział w kampanii młodego Ottona III. Zestawienie możliwości D. Třeštík, *Co se stalo 28. září 995 na Libici?*, *Antiqua Cuthna* 3, *Po stopách svatého Vojtěcha*, Praha 2014, s. 69–70.

⁷³ *Legenda Christiani*, s. 8.

⁷⁴ Tamże, s. 136.

rodu, do którego należała także rodzina Borzywoja I z Lewego Hradca. Sam Wojciech, jako biskup praski, najwyraźniej podkreślał pokrewieństwo z rodem Waclawa, a wraz z nim i jego bracia. Ta sytuacja polaryzacyjna zasadniczo odpowiada emocjonalnemu rozłamowi pomiędzy „wyznawcami” Waclawa i Bolesława podczas podboju Libic w dniu święta Waclawa, co udowadnia Bruno rzekomą wypowiedzią napastników: *Si... uester sanctus est Uentizlauus, noster utique est Bolizlauus*⁷⁵.

Mimo bliskiego pokrewieństwa nie można Sławnikowiców uważać za Przemysłidów, chociaż takie wrażenie dziś panuje; o ich odrębności rodowej świadczą także „nieprzemysłidowskie” imiona męskich członków rodziny Sławnika – Sobiesław, Wojciech i Radzym czy później pojawiający się u Kosmasa Spycimir, Pobrasław, Porej i Czasław⁷⁶. Sławnikowice są więc nietypowym rodem w okresie przejściowym. Może by przetrwali jako klan terytorialny, gdyby Czechy mocniej zintegrowały się z Rzeszą, a wpływy Pragi zostałyby osłabione. Podsumowując, Dobrawa była połączona ze Sławnikowicami podwójną więzią – starszą sięgającą do IX w. oraz nowszą, za pośrednictwem nieznaney „wysoko urodzonej” żony Bolesława I.

Fakt, że ojciec Dobrawy, książę Bolesław I, był odpowiedzialny za zamordowanie własnego brata, św. Waclawa, wywołuje wśród wielu polskich historyków pewien dystans do ziem czeskich tego okresu. Można odnieść wrażenie, że państwo Przemysłidów nie było w stanie dalej szerzyć wiary chrześcijańskiej⁷⁷; autorzy czescy z kolei propagowali utylitarny pogląd, że w odróżnieniu od Waclawa mającego skrupuły (czy poczucie odpowiedzialności), to właśnie Bolesław w sposób pozbawiony skrupułów stworzył mocne państwo, o czym miały świadczyć nowo zbudowane grody czy ekspansja terytorialna⁷⁸. Jednak opinie te podkreślają tylko cząstkowe momenty rozwoju, których nie można jednoznacznie kojarzyć z poszczególnymi władcami.

Dokładniejsze spojrzenie na wydarzenia z 935 r. w Starej Boleslavi pokazuje jednak więcej cech opóźniających niż państwowotwórczych zamachu stanu⁷⁹; oprócz

⁷⁵ *Vita altera*, cap. 21, s. 27.

⁷⁶ Prawdopodobnie na podstawie pierwowzoru rocznikowego; D. Třeštík, *Kosmova kronika*, s. 61.

⁷⁷ „Mieszko przyjął chrzest nie z uwagi na swych nowych sprzymierzeńców Czechów, którzy nie odznaczali się jeszcze żarliwością chrześcijańską i zapewne nie wiele dbali o religię sojusznika” – H. Łowmiański, *Imię chrzestne Mieszka I*, *Slavia Occidentalis* 19 (1948), s. 287; „W Czechach reprezentantem partii pogańskiej w początkach X w. był przeciw św. Waclawowi jego brat Bolesław Okrutny” – J. Dowiat, *Metryka chrztu Mieszka I*, Warszawa 1961, s. 18, przyp. 38.

⁷⁸ D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, s. 428–440.

⁷⁹ V. Vaníček, *Svatý Václav*, s. 119–136.

niedojrzałego jeszcze Bolesława, sytuację pobytu Waclawa (i jego samotne podróże na poranną mszę) wykorzystali wojowie Bolesława. Przejęli władzę, zamordowali *omnes amicos* Waclawa w Pradze, obrabowali i wypędzili z kraju *clericos eius*⁸⁰. Bolesław z trudem mógł powstrzymać przemoc swoich wojowników i z trudem mógł uratować swoją nielubianą matkę. Ale Ratyzbona pozostała dla Czechów ośrodkiem kościelnym, w którym można było wyświęcać jedynie księży i diakonów. Bolesław odbył pewną pokutę, co sceptycznie stwierdza jego syn Chrystian, i kazał przenieść ciało Waclawa do Pragi, prawdopodobnie w porozumieniu z biskupem ratybońskim⁸¹.

W dłuższym odstępie czasowym, najwyraźniej od lat 60. X w., następuje również zwrot w związku z pojawieniem się nowego, aktywnego chrześcijańsko pokolenia. Syn władcy Bolesław (II) kazał ochrzcić przedwcześnie zmarłego syna imieniem Waclaw, a grób św. Waclawa w dużej rotundzie św. Wita stał się celem zagranicznych pielgrzymów.

Idea powołania (arcy)biskupstwa praskiego (odłączenie się od Ratyzbony) rozwinęła się nie tylko z potrzeb politycznych, ale również z rodzimych źródeł duchowych (tradycja metodiańska i waclawska)⁸². Sama strona bawarska przyznała, że chrześcijaństwo w Czechach zakończyło już etap wstępny, a brak stałego biskupa w kraju hamuje jego rozwój. Ponieważ ziemie czeskie leżą daleko od Ratyzbony, ich rozkwit nie byłby możliwy, gdyby nie osiadł tam biskup – napisał w drugiej legendzie o św. Wolfgangu uczony hagiograf ratyboński Otloh⁸³. Oczywiście jest, że ani biskupi Ratyzbony, ani bawarskie klasztory w Czechach nie podejmowały w tym okresie żadnej inicjatywy; chrześcijaństwo rozwijało się tu w sposób niezorganizowany, w służbie książąt i możnych.

⁸⁰ *Legenda Christiani*, s. 76; *Crescente fide*, s. 18.

⁸¹ D. Třeštík, *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.*, [w:] *Světci a jejich kult ve středověku*, red. P. Kubín, Praha 2006, s. 325–344.

⁸² J. Kadlec, *Auf dem Wege zum Prager Bistum (Zur Vorgeschichte seiner Gründung)*, [w:] *Geschichte der Ost- und Westkirche in ihren wechselseitigen Beziehungen (Annales Instituti Slavici 3)*, Wiesbaden 1967, s. 29–45; D. Kalhous, *Záhadné počátky pražského biskupství*, [w:] *Evropa a Čechy na konci středověku*, Praha, 2004, s. 195–208; D. Třeštík, *K založení pražského biskupství v letech 968–976: pražská a řezenská tradice*, [w:] *Vlast a rodný kraj v díle historika*, Praha 2004, s. 178–196; V. Vaníček, *Počátky pražského biskupství*, [w:] *Tisíc a padesát let pražského biskupství*, red. J. Kotous, P. Sommer, V. Vaníček, Praha 2023, s. 115–136.

⁸³ *Othloni Vita sancti Wolfgangi*, MGH SS 4, 1841, cap. 29, s. 538; G. Zimmermann, *Wolfgang von Regensburg und die Gründung des Bistums Prag*, [w:] *Beiträge zur Tausendjahrfeier des Bistums Prag 2*, München 1972, s. 38–60.

Chociaż klasyfikacja genealogiczna naręczonej Dobrawy wiąże się z szeregiem hipotez, wprowadza nas w środowisko ówczesnej arystokracji. Praga i jej okolice stanowiły tętniące życiem centrum chrześcijańskie⁸⁴. Przemysłidówny mieszkali na Zamku Praskim (z pewnością hałaśliwym i wojowniczym centrum kraju) w pewnego rodzaju chronionej wspólnotcie, od 967/968 w ramach *congregatio sanctimonialium*, domu panien benedyktyńskich⁸⁵ przy bazylice św. Jerzego i grobie św. Ludmiły. Jednocześnie można przypuszczać, że Dobrawa lub Młada odwiedzały klasztory żeńskie w Ratyźbonie⁸⁶; inną damą w habitcie była Przybysława⁸⁷, siostra św. Waclawa, to znaczy córka księcia Wratisława I⁸⁸. Ważną okolicznością był także rozwój języka staroczeskiego jako „języka chrześcijańskiego”⁸⁹ z terminami, które przeszły do języka staropolskiego jeszcze w czasach Dobrawy, a następnie arcybiskupa Radzyma⁹⁰. Do dyspozycji mogły być również słowiańskie teksty kościelne. Ten rozległy, arystokratycznie zorientowany ośrodek kulturowy (który miał już ambitną analogię w sławnikowickich Libicach) bez wątpienia dał Dobrawie osobiste kompetencje w założenie nowej chrześcijańskiej rodziny książęcej w Polsce.

⁸⁴ Szanowaną postacią był tu zamurowany pustelnik – *inclusus*. Przykładem pobożności tamtych czasów była *pia furtum*, nocna „pobożna” kradzież ciała św. Waclawa, której dokonała siostra świętego Przybysława wspólnie z proboszczem kościoła św. Wita Szczepanem i jego synem, rzekomo za radą *inclusa*, aby rozpowszechnić upragnione relikwie świętego. Ale wkrótce spadła na nich boska zemsta i nagle zmarli; stało się to jednak niedawno i wiele osób o tym wie, dodaje Kristián; *Legenda Christiani*, s. 98.

⁸⁵ Domy te były bardziej wspólnotą kulturową niż surową regułą; A. Merhautová, *Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě*, Praha 1966, s. 37–40.

⁸⁶ C. Märtil, *Die Damenstifte Obermünster und Niedermünster, St. Paul*, [w:] *Geschichte der Stadt Regensburg* 1–2, Regensburg 2000, s. 745–763.

⁸⁷ *Legenda Christiani*, s. 98; K. Otýpka, *O Přibyslavě, sestře sv. Václava*, Řád 8 (1942), s. 134–146; J. Ludvíkovský, *Přibyslava v Kristiánově legendě*, Řád 8 (1942), s. 240–243.

⁸⁸ Wratisław I, młodszy syn księcia Borzywoja, fundator kościoła św. Jerzego, urodzony prawdopodobnie około 881 r., panował od 915 r., zmarł w 921 r.; *Letopisy české* (AB), s. 380; V. Vaníček, *Svatý Václav*, s. 51. Jego szczątki z grobu nr 97 zostały potwierdzone badaniami antropologicznymi; E. Vlček, *Nejstarší Přemyslovci. Fyzické vlastnosti českých panovníků*, 1. díl, Praha 1997, s. 108–112; ogólnie J. Frolík, *Hroby přemyslovských knížat na Pražském hradě*, *Castrum Pragense* 7 (2005), s. 25–46.

⁸⁹ M. Komárek, *Dějiny českého jazyka*, Brno 2012; M. Vepřek, *Komparativní tvarosloví staroslověnštiny a staré češtiny*, Olomouc 2015.

⁹⁰ Oczywiście wpływy te przez długi czas działały również w sposób niepolityczny; M. Basaj, J. Siatkowski, *Bohemizmy w języku polskim*, Warszawa 2006.

2. Zwrot transformacyjny, sojusz militarny i ślub „chrystianizacyjny” księcia Mieszka I

Miszko, król północy, był jednym z czterech słowiańskich królów (obok *Bojislawa*, króla *Fragi, Bojemi i Krakua*, króla Bułgarów i *króla zachodu Nakona*), napisał Ibrahim, który przywędrował do Pragi z Magdeburga w chwili, kiedy już Dobrawa ze swoją świtą opuściła Czechy. Jaki był układ sił między obu państwami, jak udało się przeprowadzić chrystianizację polskiej dynastii bez większych przygotowań?

Współczesne badania archeologiczne⁹¹ wskazują na szersze powiązania procesu zbliżania Polski i Czech (od lat 40. X w. budowanie grodzisk, przepływ handlowy udokumentowany znaleziskami pierwszych czeskich denarów, rozwój ośrodków dworskich)⁹². Jak wskazuje imię brata Mieszka, Czcibora (lub innych członków rodu w X w. – Świętopełk, Odylen, Przybywoj, może i Władzywój), Piastowie byli – mimo znacznego udziału w drużynie „nordyckich” wojowników⁹³ – kulturowo słowiańskim rodem, który rządził ludnością na podstawie starszych rytuałów etnicznych.

Kluczowe wydarzenia lat 60. X w. zostaną przedstawione poprzez krótkie podsumowanie, tworzące zwarty blok informacyjny⁹⁴. Jako wyjaśnienie problemu należy potraktować najazd banity saskiego Wichmana Młodszeo wraz ze słowiańskimi wojownikami z terenów Wioletów na państwo Mieszka. Widukind na temat 963 r. pisze: „Gero zwrócił Wichmana barbarzyńcom, którzy pod jego dowództwem napadali na bardziej odległe plemiona barbarzyńskie; jednocześnie

⁹¹ S. Brather, *Archäologie der westlichen Slawen*, Berlin–New York 2001; A. Buko, *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej*, Warszawa 2005; M. Kara, *Najstarsze państwo Piastów – rezultat przełomu czy kontynuacji? Studium archeologiczne*, Poznań 2009; I. Štefan, *Velká Morava, počátky přemyslovských Čech a problém kulturní změny. Archeologická bilance*, [w:] *Pád Velké Moravy, aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi*, Praha 2016, s. 190–235.

⁹² M. Kara, *Grody tzw. centralne pierwszej monarchii piastowskiej w przestrzeni sakralnej. Przykład Gniezna (paralele czeskie)*, [w:] *Mezi raným a vrcholným středověkem. Sborník Pavlu Kouřilovi k 60. narozeninám*, Brno 2012, s. 459–486.

⁹³ B.M. Stanisławski, *Udział Wikingów w powstawaniu państwa wczesnopiastowskiego*, [w:] *Spór o początki państwa polskiego. Historiografie, tradycja, mit, propaganda*, Kraków 2017, s. 139–166.

⁹⁴ Przejrzyście na ten temat: E. Skibiński, *Chrzest*, s. 10–24.

dwukrotnie pokonując Mieszka (*regem*)⁹⁵, któremu podlegali Słowianie zwani *Licikaviki*; w walkach poległ brat Mieszka, a Wichmann zabrał wielkie łupy⁹⁶.

Wichman od dawna stawiał opór cesarzowi, ale był krewnym mocnego margrabiego Gerona (był ojcem Hathui, żony nieżyjącego już syna Gerona i przeoryszy w klasztorze rodzinnym); opierając się na wcześniejszych zapewnieniach, Gero odesłał go z powrotem do Wioletów. Postanowili prowadzić grabieżcze najazdy przeciwko „dalej położonym Słowianom”, czyli poza obszarem zainteresowań Gerona. Następnie kronikarz w kolejnym rozdziale stwierdza: „W tym czasie Gero podbił Lusiki (Łużyczan), tracąc przy tym wielu mężów; sam Gero został ciężko ranny, a jego szlachetny siostrzeniec utracił życie”⁹⁷.

Nie sposób prześledzić tutaj wszystkich odmiennych opinii pojawiających się w polskich i niemieckich publikacjach na temat wyprawy Gerona, czy poprzedziła ją ekspansja Mieszka na zachód lub nad morze, czy też wyprawy Gerona i jego krewnego Wichmana były skoordynowane, mając na celu podbój nowego sąsiada na wschodzie. Jeżeli podczas oceny będziemy trzymać się źródeł, to żadna z podanych możliwości nie jest udokumentowana bardziej szczegółowo. Co więcej, nie tylko Wichman, ale także Gero dążyli do swoich celów, najwyraźniej nie koordynując swoich działań z cesarzem. Otto I w tym czasie prowadził skomplikowaną walkę polityczną i militarną z papieżem i królem Berengarem we Włoszech, więc nie mógł ingerować w odległe sprawy. W danej chwili znaczący był fakt, że Mieszko padł ofiarą ataku niezwiązanego z Rzeszą i mógł w pobliskich Łużycach poprosić Gerona o wsparcie. Gero jako jedyny mógł zmusić swojego krewnego Wichmana do opuszczenia podbitych terenów. W zamian najwyraźniej zażądał jednak od Mieszka przysięgi *fidelitatis* i terytorialnie ograniczony trybut⁹⁸.

Z perspektywy czasu kronikarz Thietmar z Merseburga napisał o tej sytuacji: w 963 r. „*marchio* Gero podporządkował zwierzchnictwu cesarza Łużyczan i Słu-

⁹⁵ Widukind określenie *reges* odnosi do czeskich i polskich władców; biorąc pod uwagę terminologię używaną względem książąt słowiańskich, oznacza to, że chodziło o scentralizowany typ rządów, w których mieszkańcy są bezpośrednio podporządkowani władcy; P. Sommer, *Widukindův „vicinus subregulus” a začátky českého státu*, [w:] *Pro pana profesora Libora Jana*, Brno 2020, s. 71–84.

⁹⁶ Widukindi monachi, lib. III, cap. 66, s. 141.

⁹⁷ Tamże, cap. 67, s. 141.

⁹⁸ Nie możemy tutaj prześledzić licznej literatury na temat charakteru wskazanej w tekście daniny; T. Jurek, „*Usque in Vurta fluvium*”. *Nad trybutem Mieszkowym*, *Kwartalnik Historyczny* 123 (2016), s. 425–445.

pian, *et Mistui cum suis imperatori tributarios fecit*⁹⁹. Ze starszego pierwowzoru Widukinda Thietmar pominął udaną wyprawę wojenną (skłóconego już z Ottonem i nieciekawego) Wichmana¹⁰⁰. Z drugiej strony, jak zwracał uwagę Gerard Labuda, wykluczona jest możliwość, by Gero, ciężko ranny i osłabiony militarnie, mógł udać się jeszcze na wschód¹⁰¹, by podbić tereny Mieszka. Jednak sytuacja była taka, że Gero jako tradycyjny autorytet najwyraźniej stał się mediatorem pokojowym¹⁰². Już jednak w maju 965 r. Gero zmarł.

Mieszko z pewnością szukał pomocy wojskowej także u innych stronnictw. Jego najważniejszym sąsiadem była „rzesza” książąt czeskich, w tym Kraków i Wrocław. Znaczenie czeskiego władcy wzrosło jeszcze bardziej wraz ze śmiercią margrabiego Gerona, którego władza terytorialna została podzielona na mniejsze *marchiones*¹⁰³. Jeszcze za życia Gerona zawarto jednak zasadniczy traktat między Mieszkiem a Przemyślidami, swoistą *Ententę cordiale*, obejmujący sojusz wojskowy przeciwko Weletom, oparty na małżeństwie Mieszka z czeską księżniczką, a także zakładający nawrócenie Mieszka na chrześcijaństwo. Zarówno dla strony czeskiej, jak i polskiej był to przejaw dojrzałej kultury politycznej.

Jeżeli czeski książę miał zamiar zniszczyć Mieszka jako potencjalnego rywala, miałby ku temu w danej chwili okazję, zwłaszcza że wiemy, jak to w 990 r. opisał kronikarz Thietmar, iż Lutycy, którzy jako grupa plemion pokrywali się z Wieletami, uważali siebie za „wiernych Bolesławowi II i przodkom jego” (według słów przywódców wojsk lutycyckich)¹⁰⁴. Łącznikiem powinny być tu więzy pokrewieństwa (małżeństwo Wratysława I z Drahomirą z dynastii książęcej Hawelan)¹⁰⁵. Istniejące w ten sposób potencjalne ryzyko zagrożenia „z dwóch frontów” doprowadziło Mieszka, według G. Labudy, do próby przecignięcia Czech na swoją stronę¹⁰⁶. Choć

⁹⁹ Thietmari Merseburgensis, lib. II, cap. 14 (9), s. 54.

¹⁰⁰ K. Tymieniecki, *Widukind i Thietmar o wypadkach z r. 963*, Roczniki Historyczne 12 (1936), s. 95–106, oraz obszerna inna literatura.

¹⁰¹ W skrócie G. Labuda, *Pierwsze wieki monarchii piastowskiej*, Poznań 2012, s. 45. Przeczy temu również autentyczny zapis Adalberta, *Continuatio Reginonis*, MGH SRG 50, 1890, s. 173 (w tym roku wspomina tylko o wyprawie na Łużyce).

¹⁰² O kształcie jego władzy (*legatio, preses*) A. Stildorf, *Marken und Markgrafen*, Hannover 2012 (MGH Schriften 64), s. 231–241.

¹⁰³ A. Stildorf, *Marken*, s. 242–245.

¹⁰⁴ Thietmari Merseburgensis, lib. IV, cap. 11 (9), s. 144.

¹⁰⁵ Na temat starszych więzi małżeńskich np. H. Ludat, *Branibor, havolanská dynastie a Přemyslovci*, ČsČH 17 (1960), s. 489–506.

¹⁰⁶ G. Labuda, *Studia nad początkami państwa polskiego*, Poznań 1946, s. 69–72.

współczesna literatura przedmiotu pomija ten wątek, wydaje się, że nie jest on bez znaczenia. Kiedy drogi władców czeskich i polskich rozeszły, w 990 r. Lutycy chętnie pomaszzerowali przeciwko Mieszkowi jako sprzymierzeńcy księcia Bolesława II.

Traktat między Czechami a Mieszkiem jednak oznaczał znacznie więcej niż tylko zapobieżenie klótniom sąsiedzkim. Strona czeska miała udzielić pomocy wojskowej, a dwór Mieszka postanowił dokonać epokowego przyjęcia wiary, na peryferiach świata chrześcijańskiego.

W umowach z książętami słowiańskimi już od IX w. strona saska zazwyczaj nie domagała się chrztu. Również przypadki chrztu pogańskich władców na dworze Karolingów kończyły się zazwyczaj oporem miejscowych elit i ich wygnaniem. Mieszko w przypadku konwersji potrzebował innego wsparcia niż zaborczy i agresywny Gero; odpowiednim partnerem był czeski władca, uosabiający – według interpretacji Chrystiana – „pogańską” i chrześcijańską tradycję dynastyczną, która miała cechy zbliżone do dynastii Piastów¹⁰⁷. Przykładem jest obrzęd intronizacji (*secundum ritum huius terre*)¹⁰⁸ czeskich władców na Zamku Praskim, który był przestrzegany do końca XII w.

Nielatwo było jednak zmienić bieg historii. Inicjatywa chrystianizacji w krajach słowiańskich nie mogła pochodzić od tradycyjnych warstw rolniczych. Inne doświadczenie i wiedzę miały jednak elity społeczne – na przykład już w 845 r. *duces* z wojownikami z Czech poprosili w Ratzbonie o osobisty chrzest króla Ludwika Niemieckiego. W 963 r. przynajmniej część elit wojskowych państwa Mieszka mogła chcieć zawarcia perspektywicznego sojuszu z Przemysłidami; bez ich zgody prawdopodobnie nie doszłoby do chrystianizacji.

W 967 r., jak podaje kronikarz Widukind, Wichman ponownie napadł *cum Sclavis Vuloini* (Wołynianie) *Misecam, amicum imperatoris*; ten zwrócił się *ad Bolizlaum regem Boemiorum – gener enim ipsius erat* – i otrzymał od niego *duas acies* (dwa oddziały) kawalerii¹⁰⁹. Nawet jedna *acies* była w średniowieczu znaczącą siłą militarną. Henryk Łowmiański zakłada, że Wichman miał do dyspozycji ok. 300 wojowników, Mieszko ok. 500, a kawaleria czeska ok. 100 wojowników¹¹⁰ (liczby są oczywiście

¹⁰⁷ J. Banaszkiwicz, *Gall Anonim – tradycja historyczna Piastów jako wykład o początkach rodu-dynastii i Polski, w planie podobnych realizacji dziejopisarskich XII stulecia*, [w:] *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 1, Warszawa 2018, s. 241–267; V. Vaníček, *Utváření politické a kulturní identity ve slovanských zemích. Kosmas, Gallus Anonymus a Nestor, ČČH 117* (2019), s. 705–706.

¹⁰⁸ *Cosmae Pragensis*, lib. II, cap. 50, s. 157.

¹⁰⁹ *Widukindi monachi*, lib. III, cap. 69, s. 144.

¹¹⁰ H. Łowmiański, *Początki Polski*, t. 5, Warszawa 1973, s. 523–524; wyobrażenia, że

niedokładne). Przypomnijmy, że w 955 r. do bitwy z Węgrami pod Augsburgiem Bolesław I rzekomo wysłał *electi milites mille*, ponad 1000 dobrze uzbrojonych wojowników¹¹¹ (jak wynika z interpretacji Widukinda, Otton I miał pod Augsburgiem do dyspozycji ok. 8 tys. wojowników)¹¹². Decydująca bitwa z Wichmanem odbyła się w nieznanym miejscu 21 września. Książę Mieszko zdaniem Widukinda dobrze skoordynował swoje siły militarne; jego piechota taktycznie się wycofywała, a naruszoną formację wojska Wichmana zaatakowała kawaleria, po czym nastąpił kontratak piechoty. Wichman chciał uciekać, ale jego sojusznicy zmusili go do ponownego zejścia z konia i walki pieszo. Ostatecznie został zabity dzień po bitwie po uprzednim poddaniu się i wysłaniu miecza cesarzowi¹¹³.

Kłęska Wichmana niewątpliwie spełniła jeden z głównych celów związku małżeńskiego Dobrawy z Mieszkiem, o czym wspomina Widukind, ale nie mniej znaczący był fakt, że polski książę zwyciężył już jako chrześcijański wojownik. Zwycięstwo było z pewnością rozumiane jako przejaw łaski Bożej, nagroda za chrzest, gdyż motyw ten często wykorzystywali autorzy chrześcijańscy (Konstantyn w bitwie przy moście Mulwijskim, Chlodwig w bitwie pod Tolbiac/Zülzpich).

Polska literatura przedmiotu zadaje czasami pytanie: czy Mieszko przyjął chrzest z powodów wewnętrznych, czy zewnętrznych. Preferowano samodzielną decyzję Mieszka o szukaniu chrześcijańskiej narzeczonej z powodów politycznych, żeby mógł dołączyć do pewnej „rodziny królów”, ewentualnie zapobiec możliwym zagrożeniom ze strony Rzeszy. Zgodnie z panującymi poglądami pogański książę powinien mieć już w głowie gotowy plan powołania organizacji biskupiej, a hipotezą jest, że został ochrzczony pod kuratelą lub pod opieką cesarza Ottona I, najlepiej w Nadrenii, w obszarze wpływów kultury romańskiej¹¹⁴. Udział Czech i praskiej na-

wojsko Wichmana miało np. do 6 tys. wojowników, a Mieszka do 4 tys. są całkowicie przesadzone.

¹¹¹ Widukindi monachi, lib. III, cap. 44, s. 125.

¹¹² Symboliczne znaczenie bitwy akcentuje M. Weitlauff, *Das Lechfeld – Die Entscheidungsschlacht König Ottos I. gegen die Ungarn 955*, Jahrbuch des Vereins für Augsburger Bistumsgeschichte 36 (2002), s. 80–108; J. Laudage, *Otto der Grosse (912–973)*, Regensburg 2012, s. 171–180.

¹¹³ Widukindi monachi, lib. III, cap. 69, s. 144–145; M. Cetwiński, *Śmierć Wichmana: rzeczywistość czy literacka konwencja?*, [w:] *Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego*, Toruń 2007, s. 218–227.

¹¹⁴ Według zwolenników saskiego, „niemieckiego” czy lotaryńskiego wariantu chrzest Mieszka miał nastąpić podczas pobytu Ottona I w Niemczech w latach 965–966 w Kolonii, w Magdeburgu lub Kwedlinburgu, natomiast Mieszko mógł otrzymać królewskie imię Dagobert (ewent. Lambert). Z obszernej literatury: H. Łowmiański, *Imię chrzest-*

rzeczony w „nawracaniu” Mieszka byłby według powyższej opinii wręcz marginalny¹¹⁵.

Chociaż cesarz Otton I w latach 965–966 powrócił na kilka miesięcy z Włoch do Niemiec, wśród licznych dokumentów dotyczących jego pobytu w Nadrenii czy w Magdeburgu nie znajdujemy jednak żadnej wzmianki o obecności Mieszka I czy czeskich Przemysłidów. Potwierdza to tylko wrażenie, jakie wywołuje unikalny zapis z tego samego okresu z podróży Ibrahima ibn Jakuba, który mówi o słowiańskich państwach Bolesława i Mieszka jako de facto niepodległych; przysięgi *fidelitatis* po prostu nie włączały ich do systemu politycznego Rzeszy.

Niewątpliwie od czasu klęski Mieszka w 963 r. społeczność polska przeżywała pewien szok kulturowy, będący przejawem nieprzychylności „magicznych protektorów etnicznych”¹¹⁶. Można sobie wyobrazić, że wojownikom towarzyszyły wówczas działania wróżbitów lub czarownic. Podczas wojny między Czechami i Łuczanami, jak relacjonuje na wpół mityczną historię Kosmas, rzekomo miała miejsce magiczna bitwa pomiędzy czeskimi i łuczańskimi czarownicami (*strigas sive lemures*). Czeskim czarownicom za pomocą sił magicznych udało się „spętać” koniec łuczańskich wojowników, ale jednemu udało się uciec, gdyż pod końskimi nogami narysował mieczem symbol krzyża (za radą swej macochy – wiedźmy)¹¹⁷. Pokonany wódz utracił swój autorytet, ale autorytet „rodziny wyroczni” również został zachwiany, jak i tożsamość plemienna¹¹⁸.

Książę Mieszko został również zmuszony do sytuacji, w której ze względów rytualnych konieczna była zasadnicza reakcja. Nie chodziło tylko o kalkulacje, młodego

ne Mieszka I, Slavia Occidentalis 19 (1948), s. 203–308; T. Jurek, *O czasie i okolicznościach chrztu Mieszka*, *Roczniki Historyczne* 81 (2015), s. 35–56.

¹¹⁵ Na pytanie, skąd chrześcijaństwo dotarło do Polski, historycy oczywiście odpowiadali w różny sposób; G. Labuda, *Studia nad początkami państwa polskiego*; J. Dowiat, *Metryka chrztu Mieszka I*; P. Bogdanowicz, *Chrzest Polski*, *Nasza Przeszłość* 23 (1966), s. 7–64; B. Stasiewski, *Die Anfänge der Christianisierung Polens*, Münster 2014 (Bonn 1958); problematyczna opinia o morawskim pochodzeniu Piastów: P. Urbańczyk, *Mieszko Pierwszy tajemniczy*, Toruń 2012.

¹¹⁶ R. Michałowski, *Chryścianizacja monarchii piastowskiej X–XI wieku*, [w:] „*Animarum cultura*”. *Studium nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu*, t. I, Warszawa 2008, s. 11–14; V. Vaniček, *Chryścianizacja Polski w kontekście środkowoeuropejskim (czynniki transformacji)*, [w:] *Chrzest Mieszka I i chryścianizacja państwa Piastów*, red. J. Dobosz, M. Matla, J. Strzelczyk, Poznań 2017, s. 125–151.

¹¹⁷ *Cosmae Pragensis*, lib. I, cap. 10–11, s. 22–28.

¹¹⁸ Ch. Lübke, *Christianity and Paganism as Elements of Gentile Identities to the East of the Elbe and Saale Rivers*, [w:] *Franks, Northmen, and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, red. I.H. Garipzanov i in., Turnhout 2008, s. 189–203.

księcia prawdopodobnie pociągała również tajemnica wiary zbawiciela czy elegancja i wykształcenie kleryków pracujących na dworach książęcych w zestawieniu z archaicznymi obyczajami miejscowych czarowników. Dwór praski dawał przykład przemiany magicznej dynastii „królewskiej”, deklarowanej w swoim dziele przez brata Dobrawy, Chrystiana, podniesienia władzy z płaszczyzny poziomej do płaszczyzny pionowej, przy jednoczesnym przyjęciu misji z rąk Boga. Chrystianizacja w początkowej fazie nie dotyczyła całego kraju, ale panującego władcy, jego rodziny i prestiżowych siedzib. Była to bardziej kwestia dwóch elitarnych dworów, Pragi i Poznania, niż „właściwej” misji Kościoła.

Przekonanie się do przyjęcia innej, „niewiarygodnej” z punktu widzenia tradycji ojców wiary¹¹⁹ i skłonienie przynajmniej do jej tolerowania reszty ludności rolniczej, musiało być dla Mieszka i elitarnych środowisk wojowniczych poważnym problemem, ale też z konieczności nieco celowo zainscenizowanym przeżyciem, które łączyło się z uroczystościami zaślubin. Podstawową periodyzację tego wydarzenia określają krótkie, lecz treściwe informacje źródłowe¹²⁰:

965 *Dobrouka venit ad Miskonem*

966 *Mysko dux baptizatur*

967 *Bolezlaus Magnus natus est*

968 *Jordanus primus episcopus in Polonia ordinatus est.*

Przybycie Dobrawy do Polski było z pewnością reprezentatywne, choć z pewnością nie w takiej formie, o jakiej pisze Gall Anonim (zgodnie ze standardami początku XII w.)¹²¹. Bogate dary i chrześcijańskie dewocjalia, książki i relikwie z pewnością stanowiły część jej posagu. Z pewnością nie mogło zabraknąć typowych trzydniowych uctw przywódców z obu stron. Jednak warunki małżeństwa musiały zostać uzgodnione znacznie wcześniej, a na obu dworach musieli działać anonimowi negocjatorzy.

¹¹⁹ *Paternos mores... inauditam legem*, w ten sposób opisuje przemianę chrystianizacyjną w Czechach *Legenda Christiani*, s. 20.

¹²⁰ G. Labuda, *Księżna Dobrawa i księżę Mieszko jako rodzice chrzestni Polski piastowskiej*, [w:] *Scriptura custos memoriae* [księga jubileuszowa Profesor Brygidy Kürbis], red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 3–17; J. Strzelczyk, *Mieszko Pierwszy*, s. 121; E. Skibiński, *Chrzest*, s. 17–20.

¹²¹ Porównanie źródeł daje J. Dobosz, *Monarcha i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Poznań 2002, s. 25–40.

Sekwencja wydarzeń zarówno w kronice Thietmara, jak i w annałach polsko-czeskich wskazuje, że Mieszko został ochrzczony wcześniej, jeszcze przed pojawieniem się biskupa w Polsce; jest zatem oczywiste, że chrztu dokonał ksiądz towarzyszący jego narzeczonej¹²². Być może był to przyszły biskup Jordan, gdyż nie pojawia się żadne inne nazwisko.

W 965 r. Mieszko najwyraźniej opowiedział się za chrześcijaństwem i wszedł w fazę katechumenatu, przygotowania duchowego i wtajemniczenia. Gall Anonim wiąże obietnicę wiary i małżeństwo z Dobrawą w chronologii swojej kroniki bezpośrednio z magicznymi korzeniami dynastii Piastów. Istotna jest jego informacja, że Mieszko według pogańskich zwyczajów „siedmiu żon zażywał” (*sua consuetudine VII uxoribus abutebatur*)¹²³. Liczba prawdopodobnie nie będzie przypadkowa, siedem osób w opowieściach identyfikacyjnych może uosabiać całe plemię. Kobiety te opuściły książęce łóżce Mieszka dla „kobiety nowego typu”, chrześcijanki, która była jednocześnie ucieleśnieniem tradycji rodu Przemysławidów.

Jak sugeruje Thietmar, ważnym wydarzeniem był ślub jako uroczystość tradycyjna (etniczna), ceremonia publiczna z udziałem ludu (*populus*), który „ubrał się w strój weselny”. Mimo różnych opinii historyków wiadomo, że ceremonię poprzedził – jak podaje Thietmar – chrzest Mieszka i „tych, co na wesele przybyli”¹²⁴, z pewnością przedstawiceli drużyny i okolicznych mieszkańców. Nie wiemy, jak narzeczeni poradzi sobie z sytuacją przejściową w czasie katechumenatu, ale z „politycznego” punktu widzenia małżeństwo za zgodą obu dynastii zostało zawarte już w 965 r. Kronikarz jednak w swoim opisie pomija sam akt chrztu Mieszka. Również autor głównego pierwowzoru, Widukind, pojmuje małżeństwo Mieszka jedynie jako ogniwo łączące z księciem czeskim w ramach sojuszu militarnego, nie wspominając nic o chrystianizacji Polski, choć bezpośrednio przed tym odnotowuje podróż chrystianizacyjną ks. Poppona (Folkmara) do Danii. Ten duchowy moment – niezależnie od tego, jak bardzo był przełomowy – nie był dla Widukinda interesujący (systematycznie śledził głównie saskich władców, magnatów i kapłanów, Jordan prawdopodobnie do tego kręgu nie należał), ale inaczej, jak wiemy, było z kronikarzem Thietmarem.

¹²² Mieszko mógł przyjąć chrzest z rąk księży, którzy przyszliz wraz z Dobrawą, co przyznaje H. Łowmiański, *Początki Polski* 5, s. 588 (chrzest z rąk księży Dobrawy uznaje wielu innych autorów, np. G. Labuda, *Księżna Dobrawa*, s. 6; D.A. Sikorski, *Kościół*, s. 92); ale prawdopodobnie wołał to uczynić w bardziej ceremonialnej formie w Rzeszy.

¹²³ Galli Anonymi, lib. I, cap. 5, s. 15.

¹²⁴ *Nupciali veste recepta*; Thietmari Merseburgensis, lib. IV, cap. 56, s. 196.

Thietmar wymienia Mieszka i Dobrawę jako małżonków nierównych, *mas et nobilis femina*¹²⁵, można powiedzieć (zwykły) mężczyzna i szlachetna kobieta, którzy zawarli legalny związek małżeński według porządku Kościoła. Edward Skibiński zwrócił uwagę na opinię kronikarza, że Mieszko jako poganin nie mógł dobrowolnie poddać się sakramentowi. Zdarzył się pewnego rodzaju cud, który spowodowała Dobrawa, „kiedy już na miejscu nie było żadnego świętego”¹²⁶; ksiądz i przyszły biskup Jordan najwyraźniej nie mógł dorównać charyzmie Dobrawy. Dlatego Thietmar rzeczywisty przebieg chrztu Mieszka czyni niejasnym, wysuwając na pierwszy plan dehonestującą anegdotę o grzechu wielkopostnym (z którego miał się narodzić Bolesław, niegodny matki), nie mająca bezpośredniego związku z chrztem. Nie można jednak powiedzieć, żeby Mieszko według Thietmara ostro występował przeciwko Dobrawie; kusi ją „słodkimi słowami”. Thietmar nie neguje również zasług „nawróconego” władcy dla zabezpieczenia wiary i szanuje go jako wiernego sprzymierzeńca cesarza.

Również Dobrawa jako żona była mocno zaangażowana w utrwalanie nowej wiary „na pierwszej linii frontu”. Z pewnością brała udział w rozwiązywaniu szeregu spraw organizacyjnych. Była też uderzającym symbolem jako żona i matka dla tradycyjnego społeczeństwa. Słusznie zakładano obawy mieszkańców, że wygnanie magicznych nałożnic i wprowadzenie nowej wiary doprowadzi do gniewu opiekuńczych demonów, że „ziemia nie wyda żadnego plonu, drzewa nie dadzą owoców i nowe zwierzęta nie ujrzą światła dziennego”¹²⁷, jak miało to miejsce w innych krajach, np. w Norwegii. Narodziny syna polskiej pary książęcej, Bolesława (Chrobrego), z pewnością w pewnym stopniu rozwiały te obawy. Thietmar podaje, że Dobrawa nazwała go imieniem swojego brata; więc jest prawdopodobne, że młody Bolesław (II) przybył na chrzciny swego siostrzeńca.

Zakończenie

Małżeństwo księżnej Dobrawy z księciem Mieszkiem I daje nam pewien obraz składu i zaplecza obu partnerskich dworów w przelomowym okresie lat 60. X w. w Europie Środkowej (powstanie cesarstwa Ottonów, chrzest Polski, starania Czech o ustanowienie biskupstwa w Pradze). Dostępne źródła zbliżone czasowo (Widukind,

¹²⁵ Thietmari Merseburgensis, lib. IV, cap. 56, s. 196.

¹²⁶ E. Skibiński, *Chrzest*, s. 13.

¹²⁷ W ten sposób postrzegali „podstępność chrześcijaństwa” np. pogańscy Prusowie; *Vita altera*, cap. 25, s. 32.

Ibrahim ibn Jakub, Thietmar z Merseburga; tradycja dynastyczna u Galla Anonima) przynoszą szereg spostrzeżeń, które są dodatkowo poszerzane o wyniki złożonych badań archeologicznych; w ich zestawieniu Dobrawa i Mieszko mogą przedstawiać pewne fazy rozwojowe konsolidacji kulturowej i politycznej obu wczesnośrednio-wiecznych państw.

Jednocześnie należy rozróżnić chwilowe potrzeby, które zostały wywołane poprzez małżeństwo i chrzest Mieszka pod wpływem wydarzeń wojennych, tzn. unię militarno-polityczną przeciwko Wioletom i Wichmanowi, od szerszego ukierunkowania czeskiego i polskiego społeczeństwa oraz dynastii na innowacje kulturowe. Istotną rolę odegrał w tym zarówno aspekt militarny i ekonomiczny, czyli można powiedzieć materialny, jak też duchowy – pierwotnie „pogański” charyzmatyczny autorytet obu dynastii oraz ich przemiana chrystianizacyjna. W tym kontekście małżeństwo jawi się jako część stosunkowo skromnego, ale trwałego przeniesienia typu chrześcijańskiej władzy zwierzchniej (*dei gratia*) „z jednego dworu na drugi”, „z Pragi do Poznania/Gniezna”, powstałego być może pod wpływem zagrożenia zewnętrznego (Wieleci), a dopiero wkrótce potem uzupełnionego objęciem urzędu biskupa przez księdza Jordana.

Zwrot chrystianizacyjny Piastów rzeczywiście można w istotny sposób łączyć z osobistym zaangażowaniem Dobrawy i jej duchowieństwa (prawdopodobnie Jordana); nie ma dokumentów dotyczących ewentualnej misji z Saksonii, która rozpoczęła się dopiero później, w czasie trwania drugiego małżeństwa Mieszka z byłą zakonnicą Odą. Księżna Dobrawa najwyraźniej z powodzeniem orientowała się w nowym, w gruncie rzeczy całkowicie „pogańskim” środowisku, opierając się na rodzimym doświadczeniu i tradycjach, przez które przeszli władcy czescy, sformułowanych nieco później w dziele jej brata Chrystiana (mit pogański, wielkomorawski słowiański język liturgiczny, wpływy kulturowe biskupstwa w Ratyzbonie). Ważnymi wiadomościami zarówno dla wojowników, jak i warstwy chłopskiej ówczesnego społeczeństwa (z punktu widzenia realizacji celów małżeństwa) było zarówno zwycięstwo sojuszu nad Wichmanem i Wioletami, jak i narodziny syna Mieszka i Dobrawy w 967 r.

O chrystianizacji „regna” Piastów, rodzącej się Polski, zdecydowano więc w sposób dość wyjątkowy, jeszcze przed ustanowieniem biskupstwa, bez uprzedniego przygotowania ze strony Rzymu czy Rzeszy, przy udziale państwa, które jednocześnie zabiegało o własną emancypację kościelną (odłączenie się od diecezji raty-zbońskiej). Chociaż małżeństwo i nawrócenie były niewątpliwie z góry negocjowane politycznie, były warunkiem sojuszu militarnego i wzajemnego zaufania, to sama

rola Dobrawy była w literaturze wyolbrzymiona, jakby sama „przekonała” Mieszka do konwersji. Jak zauważył E. Skibiński, już Thietmar przedstawił Mieszka jako poganina, który bez duchowej interwencji Dobrawy nie byłby w stanie samodzielnie przyjąć wiary chrześcijańskiej; w rzeczywistości Mieszko jako władca poprzez swoje „nawrócenie” odegrał bardzo ważną rolę na pograniczu „dwóch światów”, chrześcijańskiego i nadal dominującego wśród mieszkańców „plemiennego, pogańskiego”. Nie oznacza to jednak, że Mieszko mógł na swoim stanowisku działać bez wsparcia i chrześcijańskich wzorów do naśladowania, jakie reprezentowała jego żona, czeski książe i praski dwór. Serdeczny sojusz Pragi i Mieszka zmienił się dopiero w latach osiemdziesiątych¹²⁸.

Wzajemny status i zasługi obojga małżonków ulegały w ocenie kolejnych pokoleń dalszym zmianom¹²⁹; można uogólnić, że „dama z Czech” reprezentowała w tych ideach pewien element pluralistyczny wobec władzy. Dopiero studia porównawcze mogą jeszcze bardziej pogłębić naszą wiedzę o mechanizmach zmian w specyficznym kształtowaniu się narodów i państw średniowiecznych w regionie Europy Środkowej i Północnej¹³⁰.

Na język polski tłumaczył Roman Sliwka

Bibliografia/Bibliography

Źródła

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I (805–1197), ed. G. Friedrich, Praga 1904/1907

Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, MGH SRG n.s. 2, ed. B. Bretholz, Berolini 1923

Est locus, S. Adalberti Pragensis episcopi martyris Vita prior, ed. H. Karwasińska, Varsovia 1962

Galli Anonymi *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum*, ed. K. Maleczyński, Monumenta Poloniae Historica NS 2, Cracoviae 1952

Kosmova Kronika česká, překlad K. Hrdina a M. Bláhová, úvod D. Třeštík; komentáře P. Kopal, Praha 1975

¹²⁸ Całkowite niezależnienie się Mieszka od czeskiego szwagra nastąpiło prawdopodobnie dopiero w 985 r.; A. Pleszczyński, *Niemcy wobec pierwszej monarchii piastowskiej (963–1034). Narodziny stereotypu*, Lublin 2008, s. 75–78.

¹²⁹ P. Węcowski, *Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków 2014.

¹³⁰ *Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*, red. N. Berendová, Praha 2013.

- Legenda Christiani, Vita et passio sancti Wenceslai et sanctae Ludmilae ave eius, Kristiánova legenda*, ed. J. Ludvíkovský, Pragae 1978
- Povest' vremennykh let po lavrent'evskoj letopisi 1377 g.*, Sankt-Peterburg 1996
- S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris Vita altera auctore Brunone Querfurtensi*, ed. H. Karwasińska, Varsovia 1969
- Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon*, MGH SRG n.s. 9, ed. R. Holtzmann, Berolini 1935
- Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxonicarum libri tres*, Monumenta Germaniae Historica SRG 60, Hannoverae 1935
- Zpráva o Slovanech Ibráhima ibn Já'kúba*, Magnae Moravise fontes historici, III: *Diplomata, epistolae, textus historici varii*, Praha 2011, s. 369–370

Opracowania

- Althoff G., *Adels- und Königsfamilien im Spiegel ihrer Memorialüberlieferung. Studien zum Totengedanken der Billunger und Ottonen*, München 1984
- Banaszkiewicz J., *Dąbrówka „christianissima” i Mieszko poganin (Thietmari, IV, 55–56; Gall, I, 5–6)*, [w:] *Nihil superfluum esse*, red. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 85–93
- Banaszkiewicz J., *Gall Anonim – tradycja historyczna Piastów jako wykład o początkach rodu-dynastii i Polski, w planie podobnych realizacji dziejopisarskich XII stulecia*, [w:] *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 1, Warszawa 2018, s. 241–267
- Basaj M., Siatkowski J., *Bohemizmy w języku polskim*, Warszawa 2006
- Bláhová E., *Literární vztahy Sázavy a Kyjevské Rusi*, [w:] *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*, red. P. Sommer, Praha 2006, s. 219–234
- Bogdanowicz P., *Chrzest Polski*, *Nasza Przeszłość* 23 (1966), s. 7–64
- Borawska D., *Mieszko I i Oda w gronie consanguineorum Ludolfingów*, [w:] *Společnostvo Polski středniowiecznej*, t. 1, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1981, s. 11–39
- Brather S., *Archäologie der westlichen Slawen*, Berlin–New York 2001
- Buko A., *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej*, Warszawa 2005
- Cetwiński M., *Śmierć Wichmana: rzeczywistość czy literacka konwencja?*, [w:] *Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego*, Toruń 2007, s. 218–227
- Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*, red. N. Berendová, Praha 2013
- Dalewski Z., *Modele władzy dynastycznej w Europie Środkowo-Wschodniej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa 2014
- Dobosz J., *Monarcha i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Poznań 2002
- Dowiat J., *Metryka chrztu Mieszka I*, Warszawa 1961
- Fiala Z., *Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým*, *Sborník historický* 9 (1962), s. 5–63
- Györffy G., *König Stephan der Heilige*, Budapest 1988

- Hahn W., *BLAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA – einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen*. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 28/29 (1978–1979), s. 65–80
- Hahn W., *Die Älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung*, [w:] *Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. B. Paszkiewicz, Warszawa 2002, s. 379–392
- Hahn W., *Herzog Heinrich II. von Bayern und die Anfänge des böhmischen Münzenprägung*. Wiadomości Numizmatyczne 21 (1977), s. 162–167
- Hásková J., *Emma regina in numismatic and historical sources*, [w:] *Proceedings of the 9th International Congress of Numismatics*, Luxemburg 1982, s. 794–797
- Hilsch P., *Zur Rolle von Herrscherinnen Emma regina in Frankreich und in Böhmen*, [w:] *Westmitteleuropa – Ostmitteleuropa. Festschrift für Ferdinand Seibt*, München 1992, s. 81–89
- Homza M., *Mulieres suadentes. Presviedčajúce ženy*, Bratislava 2002
- Jasiński T., *Geneza i okoliczności chrztu Mieszka I w 966 roku*, *Museion Poloniae Maioris* 2 (2015), s. 25–38
- Jasiński W., *Legenda Krystiana: autentyk czy mistyfikacja?*, Poznań 2020
- Jurek T., *O czasie i okolicznościach chrztu Mieszka*, *Roczniki Historyczne* 81 (2015), s. 35–56
- Jurek T., „*Usque in Vurta fluvium*”. *Nad trybutem Mieszkowym*, *Kwartalnik Historyczny* 123 (2016), s. 425–445
- Kadlec J., *Auf dem Wege zum Prager Bistum (Zur Vorgeschichte seiner Gründung)*, [w:] *Geschichte der Ost- und Westkirche in ihren wechselseitigen Beziehungen (Annales Instituti Slavici 3)*, Wiesbaden, 1967, s. 29–45
- Kalhous D., *Legenda Christiani and Modern Historiography*, Leiden–New York 2015
- Kalhous D., *Záhadné počátky pražského biskupství*, [w:] *Evropa a Čechy na konci středověku*, Praha, 2004, s. 195–208
- Kara M., *Grody tzw. centralne pierwszej monarchii piastowskiej w przestrzeni sakralnej. Przykład Gniezna (paralele czeskie)*, [w:] *Mezi raným a vrcholným středověkem. Sborník Pavlu Kouřilovi k 60. narozeninám*, Brno 2012, s. 459–486
- Kara M., *Najstarsze państwo Piastów – rezultat przełomu czy kontynuacji? Studium archeologiczne*, Poznań 2009
- Karpov A.J., *Knjaginja Ol'ga*, Moskva 2009
- Komárek M., *Dějiny českého jazyka*, Brno 2012
- Kubín P., *Princezna Mlada. Praprateta abatyš Anežky*, [w:] *Sedm přemyslovských kultů*, Praha 2011, s. 151–160
- Labuda G., *Pierwsze wieki monarchii piastowskiej*, Poznań 2012
- Labuda G., *Księżna Dobrawa i książę Mieszko jako rodzice chrzestni Polski piastowskiej*, [w:] *Scriptura custos memoriae [księga jubileuszowa Profesor Brygidy Kürbis]*, red. D. Zydo-rek, Poznań 2001, s. 3–17
- Labuda G., *Studia nad początkami państwa polskiego*, Poznań 1946

- Laudage J., *Otto der Grosse (912–973)*, Regensburg 2012
- Lübke Ch., *Christianity and Paganism as Elements of Gentile Identities to the East of the Elbe and Saale Rivers*, [w:] *Franks, Northmen, and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, red. I.H. Garipzanov i in., Turnhout 2008, s. 189–203
- Ludat H., *Böhmen und die Anfänge Ottos I.*, [w:] *Politik, Gesellschaft, Geschichtsschreibung. Giessener Festgabe für František Graus*, red. H. Ludat, R.Ch. Schwinger, Köln–Wien 1982, s. 131–164
- Ludat H., *Branibor, havolanská dynastie a Přemyslovci*, ČsČH 17 (1960), s. 489–506
- Ludvíkovský J., *Přibyslava v Kristiánově legendě*, Řád 8 (1942), s. 240–243
- Lukas J., Videman J., *Počátky českého mincovnictví*, Praha 2021
- Łowmiański H., *Imię chrzestne Mieszka I*, *Slavia Occidentalis* 19 (1948), s. 203–308
- Łowmiański H., *Początki Polski*, t. 5, Warszawa 1973
- Mařík J., *Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku*, Praha 2009
- Märkl C., *Die Damenstifte Obermünster und Niedermünster, St. Paul*, [w:] *Geschichte der Stadt Regensburg* 1–2, Regensburg 2000, s. 745–763
- Matla-Kozłowska M., *Qui a quo – wzajemne wpływy polskiego i czeskiego rocznikarstwa w wczesnym średniowieczu (X–XI w.)*, *Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia* 171, 2008, s. 67–89
- Merhautová A., *Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě*, Praha 1966
- Michałowski R., *Chryścianizacja monarchii piastowskiej X–XI wieku*, [w:] „*Animarum cultura*”. *Studium nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu*, t. I, Warszawa 2008, s. 11–49
- Modráková R., *Knižní kultura kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě*, Praha 2022
- Novotný V., *České dějiny I/1*, Praha 1912
- Otýpka K., *O Přibyslavě, sestře sv. Václava*, Řád 8 (1942), s. 134–146
- Pac G., *Kobiety w dynastii Piastów*, Toruń 2013
- Petráň Z., *Jaké mince vlastně viděl na pražském tržišti Ibrahim ibn Jákúb?*, [w:] *Dějiny ve věku nejistot*, Praha 2003, s. 209–219
- Pleszczyński A., *Niemcy wobec pierwszej monarchii piastowskiej (963–1034). Narodziny stereotypu*, Lublin 2008
- Polanský L., *Interpretace opisů na denárech spojovaných s biskupem Vojtěchem*, *Antiqua Cuthna* 3 (2014), s. 91–111
- Polanský L., Mašek M., *Ikonografie ražeb a stručný přehled mincovnictví Vladislava II.*, [w:] *Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu*, Praha 2009, s. 116–124
- Polanský L., *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, [w:] *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, Praha 2000, s. 27–48
- Polanský L., *Úvahy nad původem a vztahem české kněžny Biagoty k Přemyslovcům*, [w:] *Genealogia ac heraldica Bohemica, Sborník příspěvků*, Praha 2002, s. 41–53
- Profantová N., *Pohřebiště elity ve Staré Kouřimi (9.–10. století)*, [w:] *České země v raném středověku*, red. P. Sommer, Praha 2006, s. 232–243

- Quéret-Podesta A., *Annales Magdeburgenses Brevisissimi. The Short Annals of Magdeburg and their Signification in the Discussion on the Genesis of Czech and Polish Annalistic Productions*, Olomouc 2016
- Reitinger L., *Vratislav. První král Čechů*, Praha 2017
- Rouche M., *Clovis*, Paris 1996
- Rupp G., *Die Ekkehardiner, Markgrafen von Meißen, und ihre Beziehung zum Reich und zu den Piasten*, Frankfurt am Main 1996
- Ryčka V., *Knjahynja Ol'ha*, Kyjiv 2004
- Ryneš V., *Mlada Přemyslovna*, Praha 1944
- Sikorski D.A., *Kościół w Polsce za Mieszka I i Bolesława Chrobrego*, Poznań 2013
- Sikorski D.A., *Początki Kościoła w Polsce. Wybrane problemy*, Poznań 2012
- Skibiński E., *Chrzest księcia Mieszka w źródłach historycznych*, *Museion Poloniae Maioris* 2 (2015), s. 10–24
- Šolle M., *Stará Kouřim a projevy velkomoravské kultury v Čechách*, Praha 1966
- Sommer P., *Widukindův „vicinus subregulus” a začátky českého státu*, [w:] *Pro pana profesora Libora Jana*, Brno 2020, s. 71–84
- Stanislawski B.M., *Udział Wikingów w powstawaniu państwa wczesnopiastowskiego*, [w:] *Spór o początki państwa polskiego. Historiografie, tradycja, mit, propaganda*, Kraków 2017, s. 139–166
- Stasiewski B., *Die Anfänge der Christianisierung Polens*, Münster 2014 (Bonn 1958)
- Štefan I., *Velká Morava, počátky přemyslovských Čech a problém kulturní změny. Archeologická bilance*, [w:] *Pád Velké Moravy, aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi*, Praha 2016, s. 190–235
- Steinhübel J., *Kapitoly z nejstarších českých dejín, 531–1004*, Kraków 2012
- Steinhübel J., *Malý příspěvek k slavníkovské otázce*, *Acta Historica Neosoliensia* 8 (2005), s. 257–273
- Stildorf A., *Marken und Markgrafen*, Hannover 2012
- Strzelczyk J., *Mieszko Pierwszy. Chrzest i początki Polski*, Poznań 2016
- Suchodolski S., *Ikonografie monet Sobiesława Ślawnikowica*, *Wiadomości Numizmatyczne* 50 (2006), s. 127–146
- Suchodolski S., *Spór o początki mennictwa w Czechach i w Polsce*, *Wiadomości Numizmatyczne* 42 (1998), s. 5–20
- Třeštík D., *Co se stalo 28. září 995 na Libici?*, *Antiqua Cuthna* 3, *Po stopách svatého Vojtěcha*, Praha 2014, s. 63–71
- Třeštík D., *Die Anfänge der böhmischen Geschichtsschreibung. Die ältesten Prager Annalen*, *Studia Źródloznawcze* 23 (1978), s. 1–37
- Třeštík D., *Ještě ke královně Emmě. Wolfenbüttelský rukopis Gumpoldovy legendy a Druhý život královny Matyldy*, [w:] *Legendy Wolfenbüttelského rukopisu*, red. J. Zachová, Praha 2010, s. 33–48

- Třeštík D., *K založení pražského biskupství v letech 968–976: pražská a řezenská tradice*, [w:] *Vlast a rodný kraj v díle historika*, Praha 2004, s. 178–196
- Třeštík D., *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968
- Třeštík D., *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997
- Třeštík D., *Přemyslovec Kristián*, *Archeologické rozhledy* 51 (1999), s. 602–613
- Třeštík D., *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.*, [w:] *Světki a jejich kult ve středověku*, red. P. Kubín, Praha 2006, s. 325–344
- Tymieniecki K., *Widukind i Thietmar o wypadkach z r. 963*, *Roczniki Historyczne* 12 (1936), s. 95–106
- Urbańczyk P., *Mieszko Pierwszy tajemniczy*, Toruń 2012
- Vaniček V., *Chrystianizacja Polski w kontekście środkowoeuropejskim (czynniki transformacji)*, [w:] *Chrzest Mieszka I i chrystianizacja państwa Piastów*, red. J. Dobosz, M. Matla, J. Strzelczyk, Poznań 2017, s. 125–151
- Vaniček V., *Křesťanský slovanský historismus v zemích středovýchodní Evropy (Čechy, Kyjevská Rus, Polsko) v raném středověku (10.–12. století)*, [w:] *Bolchovitinovskij ščoričnik*, Kyjiv 2020, s. 5–34
- Vaniček V., *Počátky pražského biskupství*, [w:] *Tisíc a padesát let pražského biskupství*, red. J. Kotous, P. Sommer, V. Vaniček, Praha 2023, s. 115–136
- Vaniček V., *Sacrum dynastie Přemyslovců na počátku středověku (od Přemysla Oráče k svatému Václavu)*, *Historia Slavorum Occidentis* 2016, nr 2 (11), s. 30–63
- Vaniček V., *Svatý Václav. Panovník a světec v raném středověku*, Praha–Litomyšl 2014
- Vaniček V., *Utváření politické a kulturní identity ve slovanských zemích. Kosmas, Gallus Anonymus a Nestor*, *ČČH* 117 (2019), s. 695–722
- Vaniček V., *Wuj Wojtek u kuzyna Bolka? Wokół prozopografii Sławnikowiców, Piastów i Przemyslidów w X wieku*, *Historia Slavorum Occidentis* 2019, nr 3 (22), s. 11–43
- Vepřek M., *Komparativní tvarosloví staroslověnštiny a staré češtiny*, Olomouc 2015
- Vlček E., *Nejstarší Přemyslovci. Fyzické vlastnosti českých panovníků*, 1. díl, Praha 1997
- Vrána D., *Příspěvek k otázce původu manželky Boleslava I.*, [w:] *Ecclesia docta. Společenství ducha a umění*, Praha 2016, s. 95–104
- Weitlauff M., *Das Lechfeld – Die Entscheidungsschlacht König Ottos I. gegen die Ungarn 955*, *Jahrbuch des Vereins für Augsburger Bistumsgeschichte* 36 (2002), s. 80–108
- Węcowski P., *Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków 2014
- Zimmermann G., *Wolfgang von Regensburg und die Gründung des Bistums Prag*, [w:] *Beiträge zur Tausendjahrfeier des Bistums Prag 2*, München 1972, s. 38–60